ISSN: 2321-2853

International Journal of Research in all Subjects in Multi Languages (IJRSML)

Vol. 4, Issue: 10, November: 2016

No part of this Journal may be reproduced in any form, by Photostat, Microfilm, Xerography, or any other means, or incorporated into any information retrieval System, electronic or mechanical, without the written permission of the Author, Editor-in-Chief and the Publisher of this Journal.

Copyright ©2016
Inc. All Rights Reserved

Published By

RET International Academic Publishing
Rudra Education Trust (Regd.), 143 Gokuldham Society,
Modhera Road, Village: Dediyasan
Teshil & Dist. Mehsana. Gujarat (India)

Powered By

Editor-in-Chief & Chairman
RAIJMR

NATIONAL INSTITUTE OF SCIENCE COMMUNICATION
AND INFORMATION RESOURCES
(Council of Scientific and Industrial Research)
14, Satsang Vihar Marg, New Delhi 110 067

Ms. V. V. Lakshmi, Head, National Science Library
Phone: 91-11-2686 3759
E-mail: vvlakshmi@niscair.res.in website: www.niscair.res.in

NSL/ISSN/INF/2013/1094 **Dated: May 13, 2013**

Rudra Education Trust
143, Gokuldham Society
Dediyasan, Mehsana

Dear Sir/ Madam,

We are happy to inform you that the following serial(s) published by you has been registered and assigned ISSN (Print)

ISSN 2321 – 2853 International Journal of Research in All Subjects in Multi Languages

It is important that the ISSN should be printed on every issue preferably at the right hand top corner of the cover page.

The Indian National Centre will be responsible for monitoring the use of ISSN assigned to Indian Serials and for supplying up to-date data of the same to the International Centre for ISSN, Paris. For this purpose we request you to send us the forth coming issue of your serial on complimentary basis.

We solicit your co-operation in this regard.

Yours sincerely

V. V. Lakshmi

(V.V. Lakshmi)
Head
National Science Library

Please don't forget to send a sample issue of the journal/URL with ISSN printed on it.

Contact : Ms. Shobhna Vij
e-mail : issn.india@niscair.res.in
phone : 011-26516672

RET Academy for International Journals of Multidisciplinary Research (RAIJMR)

Dear Author / Researcher,

I am very thankful to all the Authors and Researcher Scholars on behalf of our RET Academy for International Journals of Multidisciplinary Research (RAIJMR) for publishing with us in our Print issue, of **International Journal of Research in all Subjects in Multi Languages (IJRSML) ISSN: 2321-2853.**

The research work done by the Authors / Research Scholars will prove its high quality for publication of the paper then after it is valid and reliable for publication in our Journal(s). This is the main concern for publication of the paper. Not any type of importance is given to the maintenance charges for publication of the paper. Don't believe that, we are agreeing with the findings of the papers and articles published in this issue.

The prime goal of the academy is to not only to enhance the research work worldwide but also publishes high quality research work on online and International platform. To discover and find out the research problems of education and implementation of their solution on the present scenario of education is the entire aim of all the authors who are publishes their article via this Journal.

I hope and request to all the Authors, Research Scholars, Readers and members of our advisory board that kindly recommend and encourage your colleagues as well as your faculty members for publishing with us.

I am much thankful to all the Dignitaries, Professors, Chief editors, Associate Editors, The Board Members (India & International), Faculty Members, Political Leaders, Social Workers, Supporters, Motivators, Authors, Web developers, Subscriber, Best Complimenters and my Family Members for giving me their fruitful support to release this research work on Wide Area Network via IJRMP, IJRE (print & online), IJRMEET, IJRHS (print & online) and now via print version of **IJRSML.**

Thanks.

Editor-in-Chief
(RAIJMR)
editorraijmr@yahoo.com, editorraijmr@gmail.com

RET Academy for International Journals of Multidisciplinary Research (RAIJMR)

About Us

RET Academy for International Journals of Multidisciplinary Research (RAIJMR) is an Intentional academy for International Multidisciplinary Research. Under this title this academy will publish research Journal(s) with different title(s). These all Journal(s) will publish monthly one by one in English language.

The prime aim of the academy is to publish multidisciplinary Journals under the head of RAIJMR and The aim and scope of the Journal is to provide an academic medium and an important reference for the advancement and dissemination of research results that support high-level learning, teaching and research in the most fields of Management, Technology, Education, Pharmacy, Humanities, Science, Engineering, Account & Commerce, Social Sciences, Law, etc. all Subjects.

The Journal publishes papers, review articles, and short communications dealing with Education, Pharmacy, Management, Engineering, Library Science, Physical Education, Account, Commerce, Arts, Science, Humanities, and Law etc. all Subjects.

RAIJMR would take much care in making your article published without much delay with your kind co-operation. RAIJMR hopes that Researchers, Research scholars, Academician, Industrialists etc. would make use of this research publication for the development of all the discipline. This Academy boasts of hosting four major international Journals (online) under its wings, namely:

(1) **International Journal for Research in Management and Pharmacy (ISSN: 2320-0901)**
(2) **International Journal for Research in Education (ISSN: (O.) 2320-091X, (P.) 2347-5412)**
(3) **International Journal of Research in Modern Engineering and Emerging Technology (ISSN: 2320-6586)**
(4) **International Journal of Research in Humanities and Social Sciences (ISSN: (O.) 2320-771X, (P.) 2347-5404)**

We are very happy and satisfy to announce that, we are introducing our **PRINT** issue of "**International Journal of Research in all Subjects in Multi Languages (IJRSML)" (ISSN: 2321-2853)** in **Multidisciplinary Subjects** and **Multi Languages** by our Academy. This Journal is a Gate-Way for all the Authors/Researcher scholars as well as the Researcher for the publication their Article(s)/Research paper(s) in Regional Language(s) with multidisciplinary Subjects at a International platform.

RET Academy for International Journals of Multidisciplinary Research (RAIJMR)

Aims and Scopes

International Journal of Research in all Subjects in Multi Languages (IJRSML)

International Journal of Research in all Subjects in Multi Languages (IJRSML) is an Print Monthly International Research Journal in **all Subjects** & **all Languages** which publishes high-quality solicited and unsolicited articles in the following subjects under the head of **RET Academy for International Journals of Multidisciplinary Research (RAIJMR).** The major aims of this PRINT journal to enhance the Researchers Articles in Multidisciplinary subjects and Multidisciplinary languages of Regional field(s) at global platform mostly in following subjects.

1. Account
2. Anthropology
3. Architecture
4. Artificial Intelligence
5. Biology
6. Bio-Technology
7. Business and Business law
8. Business studies
9. Cement and Concrete Research
10. Chemistry
11. Combinatorial Chemistry
12. Commerce
13. Communication Studies
14. Computer Science & Technology
15. Criminology
16. Crystallography and Computer-Aided Materials Design
17. Demography
18. Development studies
19. Economics
20. Education
21. Energy and Fuels
22. Engineering
23. English
24. English literature/language
25. Environmental Science and Technology
26. Finance
27. Geochemistry
28. Geography
29. Geophysics
30. Gujarati Language
31. Hindi Language
32. History
33. Hospital Management
34. HRM
35. Humanities and Ecology
36. Industrial Relations
37. Information Science
38. International studies
39. Law
40. Legal Management
41. Library Science
42. Life Sciences
43. Linguisticsanton
44. Logic
45. Management
46. Materials Science
47. Mathematics
48. Media studies
49. Metallurgy
50. Methodology
51. Microbiology
52. Molecular Therapeutics
53. Natural Products
54. Neural Processing
55. Nuclear and Particle Physics
56. Paralegal studies
57. Philosophy
58. Physical Education
59. Physics
60. Physics in Medicine and Biology
61. Plasma Physics
62. Political Science
63. Psychology
64. Public Administration
65. Sanskrit Language
66. Science
67. Semiconductor Science and Technology
68. Sociology
69. Social Sciences
70. Statistics
71. Web-Design & Technology
72. Wireless and Optical Communications
73. Zoology
74. Etc. subjects

Editor-in-Chief:
(RAIJMR)
editorraijmr@yahoo.com, editorraijmr@gmail.com
Website: www.raijmr.com

RET ACADEMY FOR INTERNATIONAL JOURNALS OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH (RAIJMR)

Editor-in-Chief

Miss Nita N. Gajjar

Chief Editors

National

Dr. K. S. Likhia

Dr. Satishprakash Shukla

International

Dr. Michael O. Akintayo (U.S.A.)

Associate Editors

Dr. Sunil Patel (All Journals)
Dr. Himanshu Barot (All Journals)
Dr. Suresh R. Parmar (IJRHS)
Dr. Paresh A. Prajapati (All Journals)
Dr. Jignesh B. Patel (IJRE)
Dr. Kamendu R. Thakar (IJRSML)

Advisory Board / Reviewer (India)

Dr. J. H. Pancholi(Pro.V.C.HNGU) Dr. Sunil K. Joshi (VTs-Member-NCTE) Dr. M. K. Yagnik(V. V. Nagar) Dr. J. I. Patel (Mehsana) Dr. M. L. Joshi (Vision-A'bad) Dr. Dinubhai Chaudhary(Mehsana) Dr. Pinakin Yagnik (Anand) Dr. Ashok S. Thakkar (Patan) Dr. Rajesh S. Vyas (Modasa) Dr. K. S. Dedun (Daramali) Dr. A.D.Shah (Ahmedabad) Dr. Vinod Asudani (Nagpur) Mrs. Monika R. Seth (Nagpur) Dr. Dixa H. Savla (Anand) Dr.(Mrs) Chhanda Chatterjee (West Bengal) Dr. Jayaben Barevadia (Surat)	Dr. Dipika B. Shah (VNSGU-Surat) Dr. V. K. Sapovadia (Ahmedabad) Dr. Shrikhande (Ins. of Mgt. Pune) Dr. D. R. Dodiya (Gandhinagar) Dr. Chhaya Chavda (V.Vidhyanagar) Dr. Tejal Sheth (Ganpat Uni. Mehsana) Dr. Avdhesh Gupta (KJIME-Kalol) Dr. Bhuvan Raval (KJIM-Kalol) Dr. V. V. Chaudhari (Mehsana) Dr. Raysinghbhai B. Chaudhari (Surat) Dr. Jignesh P. Modi (Mehsana) Dr. Mahesh R. Solanki (Anand) Dr. Viral Jadav(Ahmedabad) Dr. Ajaykumar M. Raval (Palanpur) Dr. G. Muppudathi (Tamilnadu) Prof. Ganesh Pundlikrao Khandare ('NAAC' Steering Committee Member)

Advisory Board (International)

Dr. Kamlesh P. Suthar (Australia) Dr. Shailesh L. Gajjar (New Zealand) Dr. Dhiren P. Suthar (Canada) Dr. Manish S. Patel (Canada) Dr. Dibyajyoti Saha (Bangladesh) Prof. N. D. Patel (Australia) Dr. Darejan Geladze (Georgia)	Prof. M. B. Gajjar (Canada) Prof. Rajnikant C. Gajjar (U.A.E.) Mr. Nilesh Patel (U.K.) Mr. Shailesh D. Patel (U.S.A.) Mr. Kirit B. Prajapati (U.S.A.) Mr. Bhadresh B. Suthar (U.A.E.) Miss. Shilpa J. Patel (U.S.A.)

RET Academy for International Journals of Multidisciplinary Research (RAIJMR)

International Journal of Research in all Subjects in Multi Languages (IJRSML) is a **Refereed*, (Reviewed), Indexed & Print** Monthly Research International Journal which aims to promote research education worldwide. This is a print Journal that publishes high-quality solicited and unsolicited articles in Multidisciplinary/All Subjects in all Languages.

***Refereed Means ……..**
Refereed materials are publications reviewed by "expert readers" or referees prior to the publication of the material. After reading and evaluating the material, the referee informs the publisher if the document should be published or if any changes should be made prior to publication. Refereed materials are also referred to as **Peer Reviewed**. Refereed materials are significant to the research and the literature of most academic fields because they assure readers that the information conveyed is reliable and timely.

Indexing

International Journal of Research in all Subjects in Multi Languages (IJRSML) is a Refereed, (Reviewed), Indexed & Print Monthly Research International Journal. This Academy is listing in following Database.

- www.journals.indexcopernicus.com
- www.gulib.georgetown.edu/newjour
- www.scholar.google.com
- www.exclusivemba.com
- www.academia.edu
- www.jourinfo.com
- www.termpaperwarehouse.com
- www.celebrityballa.com
- www.flair.wittysparks.com
- www.penzu.com/journals
- www.journalseeker.researchbib.com
- www.shareworld.com
- www.calameo.com
- www.scribd.com
- www.docstoc.com
- www.olx.in
- www.drji.org

Review Process

1. Each manuscript will be primarily examined by the editor, and then forwarded to one/two referee(s) for blind review. The research paper shall be published subject to recommendation of referees. The review process may take up to 2-5 days. (Maximum two weeks in extra ordinary circumstances).
2. The author's shall be informed about the selection/rejection of the article/paper by e-mail only. However, the Journal shall publish the article/papers of the authors completing the formalities in due time mentioned as per our norms. The rejected papers shall not be returned.
3. In case of acceptance of the article and completion of publication formalities by the author, Journal reserves the right of making amendments in the final draft of the research paper to suit the journal's requirement.
4. The Editor –in –Chief is the final authority for publish the paper in any Journal under the head of **RAIJMR.**

International Journal of Research in all Subjects in Multi Languages (IJRSML)

ISSN: 2321-2853

Vol. 4, Issue: 10, November: 2016

Sr.	Contents	Pg. No.
1	ગોંડલ રાજ્યનો પ્રાચીન ઈતિહાસ *ડૉ. કિરણ હિરવાણીયા*	1-2
2	માધ્યમિક કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓના વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન અંગેના પ્રતિચારોનો અભ્યાસ *પાયલ ડી. પટેલ*	3-4
3	ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકરજીની દ્રષ્ટિએ : શિક્ષણ દ્વારા મહિલા સશક્તિકરણ *મોહન આર.વાજા*	5-10
4	ધોરણ ૧૧ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં 'રોકડમેળ' એકમ પર નાટયીકરણ પધ્ધતિ અને જૂથપ્રવૃતિની અસરકારકતા *નીલાબેન એચ.પરમાર*	11-14
5	**The Biggest Change of Globalization: Human Rights** *Anilkumar Dayaljibhai Patel*	15-16
6	સંમિલિત શિક્ષણ *ડૉ. લત્તાકુમારી ડી. શર્મા*	17-19
7	માનવજાતના શિક્ષક મહાત્માગાંધી ના કેળવણી વિષયક વિચારોઃ એક અભ્યાસ *મૃણાલી ચૌહાણ*	20-21
8	**The role of the Principal in development of institutional atmosphere in Primary School** *Nitaben C. Patel*	22-24
9	**Globalization and Teacher Education** *Dr. Paresh Vankar*	25-28
10	**Future Scope of Massive Open Online Courses for Learning: A Way Ahead** *Harshaben J. Patel*	29-32

International Journal of Research in all Subjects in Multi Languages (IJRSML)

ISSN: 2321-2853

Vol. 4, Issue: 10, November: 2016

Sr.	Contents	Pg. No.
11	**ઓશોની દ્રષ્ટિએ બાલ્યાવસ્થાનું શિક્ષણ** *વર્ષા જીવાભાઈ પરમાર*	33-36
12	**CBCS and Teacher Educators** *ગીતાબેન ડી. દવે*	37-41

ગોંડલ રાજ્યનો પ્રાચીન ઈતિહાસ

ડૉ. કિરણ હિરવાણીયા

કોઈપણ ગામ કે નગરનો ઈતિહાસ જાણવા માટે જે તે ગામના પુરાતત્વોનો અભ્યાસ ઐતિહાસિક સંશોધનની સાધન સામગ્રી તરીકે અનિવાર્ય છે. ગોંડલ નગરમાં આવેલા મંદિરો, કિલ્લાઓ, બાંધકામો, પ્રતિમાઓ વગેરે દ્વારા ગોંડલ નગરનો ઉદભવ અને તેનો ઈતિહાસ જાણી શકાય છે. ઈતિહાસએ જ્ઞાનનો વિષય છે. જ્ઞાનરૂપી ઈતિહાસના બોધપાઠો અગત્યના છે અને ઈતિહાસએ કોઈપણ પ્રજાનો ભૂતકાળનો વારસો છે. ઈતિહાસએ ભૂતકાળની નોંધ નથી પરંતુ સમગ્ર જીવનની આરસી છે. તેથી અહીં ગોંડલનો ઉદભવ કેવી રીતે થયો અને તેના વિકાસના કાર્યોમાં કોનો ફાળો રહેલો છે તે અંગેની સંપૂર્ણ માહિતી અતે આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

કોઈપણ ગામ કે નગર વિશેની માહિતી મેળવવી હોય તો સૌ પ્રથમ તો પહેલા જિલ્લાની તથા તે ગામ કે નગરની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિથી વાકેફ થવું જોઈએ અને તેના વિસ્તાર, સરહદ, આબોહવા વગેરેથી માહિતગાર થવું જોઈએ તેમજ ગોંડલનો ઉદભવ કેવી રીતે થયો, તેમાં ક્યા રાજાઓ થઈ ગયા અને તેમણે કેવી રીતે ગોંડલ રાજ્યનો વિકાસ કર્યો તથા ગોંડલના નામકરણ વિશે પણ મળેલી માહિતીની આધારે પ્રકાશ પાડવામાં આવેલ છે.

ગોંડલ રાજ્યનો ઉદય

ગોંડલ રાજ્ય કાઠિયાવાડના હાલાર પ્રાતમાં આવેલ હતું. ગોંડલ રાજ્યના નામ માટે એક એવી લોકવાયકા પ્રચલિત હતી કે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને તેમના મામા કંસરાજનો વધ કર્યો. કંસરાજના મૃત્યુથી તેના દાનવ મિત્રો કંસરાજનું વેર વાળવા શ્રીકૃષ્ણની શોધ માટે ગયા. કાળયવન નામનો મહાબળવાન દાનવ શ્રીકૃષ્ણની શોધમાં નીકળતા શ્રીકૃષ્ણે સ્થળાંતર કરવા માટે પ્રયાણ કર્યું. શ્રીકૃષ્ણ ગાય ગોવાળીયા સાથે મથુરાથી મધ્ય ભારતની હદ વટાવી સૌરાષ્ટ્રમાં પ્રવેશ્યા. વિરાટનગરથી પાંચાળના ડુંગરાઓ પસાર કરી હાલની સરધારી ધારથી શરૂ થતી ગીરની ગીચ વનરાઈમાં આવી વિશ્રાંત કરવાનો નિર્ણય હાલના ગોંડલથી પશ્ચિમ દિશાએ ઉમવાડાના માર્ગે મુકામ કર્યો.

દાનવ કાળયવન પાછળ પાછળ આવી રહ્યો હતો એટલે રેવતાચળના ગીરી શિખરોની કંદરાઓમાં ગોપગોવાળોને ગોધન સાથે અંહીજ નિવાસ કરવાની આજ્ઞા આપી થોડા આહીર યાદવો સાથે રેવાતાચળ પ્રયાણ કર્યું. શ્રીકૃષ્ણ સાથે ગોધન લઈ આવેલા ગોપ ગોકુળિયાઓએ અહીં નિવાસ કરવાનો નિર્ણય કરી જમીન સાફ કરી, માટીના નાના નાના રહેણાંકો બનાવ્યા. આમ આ સ્થળ ગો-મંડળાનેશ નામે અસ્તીત્વમાં આવ્યું. નાના નાના ડુંગરો વચ્ચે ગીરની ઘેઘુર વનરાળના માથાડૂબ ઉગેલા ઘાસ ગૌચરણમાં મળતા તરવાઈ ગયેલી ગાયોમાં નવું ચેતન આવ્યું. પોતાની ગાયોમાં નવું જોમ આવતા ગોપ ગોકળિયાએ કાયમી નિવાસ કર્યો. વસ્તી વધતાં તે ગૌ મંડળ નેસ, ગોમંડળો માલધારી નેસ કહેવાયા. આમ આજના ગોંડલની સ્થાપનાનો પાયો કૃષ્ણ યુગમાં નંખાયો હતો તેમ મનાય છે.

ગોંડલના નામનો ઈતિહાસ (નામકરણ)

મોટા કુંભાજીએ ગોંડલ જીત્યું ત્યારથી આ ગોંડલાનાગના સ્થાનકનો ઉલ્લેખ મળે છે. એક એવી માન્યતા છે કે ગોંડલમાં ગોંડેલા નાગનું એક પ્રાચીન સ્થાનક છે અને તેના ઉપરથી ગામનું નામ ગોંડલ અને ત્યાની નદીનું નામ ગોંડલી પડ્યું છે. બીજી એક માન્યતા પ્રમાણે તેનું નામ ગો દલ (ગાયોનું ટોળું) હશે. જૂના વખતમાં ગોચર ઘણું હતું તેથી ત્યાં ગાયોનું ટોળુ (ગોમંડળ) ઘણું રહેતું. આ ઉપરથી ગોંડલ નામ પડ્યું. ગોંડલમાં ગોડલાનાગનું દેવસ્થાન પણ મળી આવ્યું હતું. તે ઉપરથી આ ગોંડલ નામ પડ્યું હોય એવી લોક માન્યતા છે. ગોંડલ જૂના સૌરાષ્ટ્ર પ્રદેશનું એક સુંદર સમૃદ્ધને સભ્ય શહેર ગણાતું હતું. એક વિદેશી વિદ્વાને એવું અનુમાન કરેલું કે ત્યાં ગોંડ લોકોની વસ્તી હશે. બીજા એક અનુમાન મુજબ ગોંડલનું મૂળનામ ગોડલ હશે પણ સૌરાષ્ટ્રની પ્રજાની જીભે ગોડલનું ગોંડલ થઈ ગયું હશે. ગોંડલ રાજ્ય એ સૌરાષ્ટ્રના ૧૪ સલામી રાજ્યમાંનું એક મહત્વનું પ્રથમ વર્ગનું રાજ્ય હતું.

વંશ

સૌરાષ્ટ્રની પ્રાચીન અને ઉદભૂત ભૂમિ અનેક સૈકાથી પોતાનો ઉજ્જવલ મહિમા સાચવી રહી છે જે દેશને ગીતાના વક્તા જ્ઞાનમાલી યોગેશ્વર યદુવંશવિભૂષણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે પોતાનું નિવાસસ્થાન પસંદ કરી ગૃહસ્થાશ્રમધર્મનું પાલન કીધું છે, જ્યાં ગૌતમ ચ્યવનાદિ મહર્ષિઓના તપોભૂમિના સ્થળો છે, જ્યાં આદિશ્રી શંકરાચાર્યે શારદા એટલે વિદ્યાદેવીની પીઠ સ્થાપી છે, જેની ગુહા કદરાએ ગોરખાહિ સિદ્ધ્ જ્ઞાનીઓને એકાંતવાસ પૂરા પાડ્યા છે, જ્યાં દાનશૂર બલીરાજાએ પોતાના દેહ સહિત સર્વસ્વ ઈશ્વરાર્પણ કીધું છે એવી ઐતિસાહિસક વારસ સૌરાષ્ટ્ર ભૂમિના મધ્ય ભાગમાં ગોંડલનું રસાળ રાજ્ય 1024 માઈલમાં પથરાયેલ છે. તેના રાજકર્તાશ્રી ભગવતસિંહજી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનથી ઉતરી આવેલા અત્યંત ગૌરવશાળી જાડેજા રજપૂત છે. સિંધમાંથી કચ્છમાં અને ત્યાંથી હાલારમાં ઉતરી આવી જાડેજા રાજપૂતોએ જામનગર, રાજકોટ, ગોંડલ વગેરે જુદી જુદી ગાદીઓ સ્થાપી શ્રીકૃષ્ણથી ૧૨૪મી પેઢીએ થઈ ગયેલા મહારાણા કુંભાજી પહેલાએ સને ૧૬૩૪માં ગોંડલની ગાદી સ્થાપી. તેના પ્રપૌત્ર કુંભાજી બીજા જે ભાકુંભાજીના નામથી પ્રસિદ્ધ પામ્યા તે ઘણા પ્રતાપી હતા. રાજદ્વારી કુનેહ અને શૌર્યથી તેમણે ગોંડલ રાજ્યની મર્યાદા ઘણી વિસ્તારી. આજે પણ ગોંડલ શહેર વિવિધ ક્ષેત્રે પોતાની લાક્ષણિકતાઓ ધરાવે છે. ગોંડલ રાજ્ય એ રાજકોટ રાજ્યના જાડેજા વંશની શાખા હતી.

ગોંડલ રાજ્યની ભૂગોળ સંબંધી હકીકત

ભારત વર્ષના સૌરાષ્ટ્ર પ્રદેશમાં પશ્ચિમ હિંદની એજન્સી તળે ગોંડલનું દેશી રાજ્ય 21' 57' 30' ઉત્તર અક્ષાંશ અને 70' 60' પૂર્વ રેખાંશ ઉપર આવેલું હતું. તેની ઉત્તર દિશાએ રાજકોટ રાજ્ય, દક્ષિણ દિશામાં જૂનાગઢ અને જેતુપરના રાજ્યો, પૂર્વમાં જસદણ, બીલુખા અને પશ્ચિમ દિશાએ જામનગર રાજ્યો આવેલા હતા. ગોંડલ રાજ્યનો વિસ્તાર ૧૦૨૪ માઈલ છે અને એના બે વિભાગ છે બન્ને વચ્ચે ૨૦ માઈલના વિસ્તારનો પ્રદેશ વીરપૂર, જેતપુર અને નવા નગરના તાલુકાદારોની હકુમત મળે છે. ગોંડલ રાજ્યોના ગામોની સંખ્યા ૧૭૪ હતી. તેમાં ચાર શહેર અને ૧૭૦ ગામડા હતા. આ રાજ્યની વચ્ચેથી ભાદર નદી પસાર થતી હતી. રાજ્યની કુલ ૨૫૫૮૪૬ની વસ્તીમાં ૧.૭૩લાખ હિન્દુઓ, ૩૫ હજાર મુસ્લિમો, ૬૭૦૦ જૈન અને બાકીના અન્ય જાતિના લોકોનો સમાવેશ થતો હતો. ૧૯મી સદીમાં ગોંડલ રાજ્યમાં વહીવટી સરળતા માટે રાજ્યના આ વિભાગો પાડવામાં આવ્યા હતા જેને મહાલ કહેવામાં આવ્યા હતા. આ વ્યવસ્થા હાલના તાલુકા જેવી ગણાય.

આઠ મહાલ અને સત્યાવીશ ગામ

(1)ગોંડલઃ તેમાં ૨૭ ગામ
(2)કોડીથલઃ તેમાં ૩૧ ગામ
(3)સુલતાનપુરઃ તેમાં ૨૧ ગામ
(4)સરસાઈઃ તેમાં ૮ ગામ અને ૮ ટીંબા હતા.
(5)ધોરાજીઃ તેમાં ૨૧ ગામ
(6)પટણવાવઃ તેમાં ૧૬ ગામ
(7) ઉપલેટાઃ ૨૮ ગામ અને ૪ ટીંબા
(8)ભાયાવદરઃ તેમાં ૨૨ ગામ અને ૩ ટીંબા

સંદર્ભસૂચિ

1.દવે, રાજેન્દ્ર "ભગવત ગુણભંડાર" પ્રવિણ પ્રકાશન, ઈ.સ. ૨૦૦૦
2.શાસ્ત્રી, જીવરામ કાળીદાસ (રાજવૈદ્ય), "ગોંડલનો ઈતિહાસ અને મહારાજા ભગવતસિંહજીનું જીવન ચરિત્ર" ઈ.સ. ૧૯૨૭
3.જાની, એસ.વી., સૌરાષ્ટ્રનો ઈતિહાસ, ઈ.સ. ૨૦૦૩
4.ગુજરાત વિશ્વકોશ ખંડ- ૬, અમદાવાદ
5.શાસ્ત્રી, હરિપ્રસાદ ગં., પરીખ રસીકલાલ સી. (સંપાદક) "ગુજરાતનો રાજકીય સાંસ્કૃતિક ઈતિહાસ" ગ્રંથ- ૧, ઈ.સ. ૧૯૭૨
6.અંજારિયા, હિંમતલાલ ગણેશજી "ગોંડલનો વાર્તારૂપ ઈતિસાહ" ઈ.સ. ૧૯૦૪
7.Dave, Harishankar Lalshankar, "A Short History of Gondal State", Gonda, A.D. 1925, P-16

માધ્યમિક કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓના વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન અંગેના પ્રતિચારોનો અભ્યાસ

પાયલ ડી. પટેલ
આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર,
ભગવાન મહાવીર કોલેજ ઓફ એજયુકેશન, ભરથાણા, વેસુ, સુરત.

સંશોધન સારાંશ

વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન એટલે ઓનલાઈન શિક્ષણ. ઓનલાઈન શિક્ષણ દ્વારા એક જ સ્થળેથી ગમે તેટલા મોટા સમુદાયને એક જ સમયે શિક્ષણ પુરું પાડી શકાય છે. પ્રસ્તુત સંશોધનનો મુખ્ય હેતુ માધ્યમિક કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓનો વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન અંગેના પ્રતિચારો જાણવાનો હતો. જેમાં માધ્યમિક કક્ષાના ધોરણ–૯ ના ગુજરાતી માધ્યમના કુલ ૧૨૮ વિદ્યાર્થીઓ જેમણે વિજ્ઞાન અને ટેક્નોલોજી વિષયમાં જીવવિજ્ઞાનના પસંદ કરેલાં એકમોનું વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન કર્યુ હતું તેમની પાસેથી પ્રતિચારો મેળવવામાં આવ્યા હતા. માહિતીનું એકત્રીકરણ પ્રશ્નાવલિ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. માહિતીના પૃથક્કરણ માટે આસંગ સારણી દ્વારા કાઈવર્ગ મૂલ્ય શોધવામાં આવ્યું હતું. વિદ્યાર્થીઓને વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન કરવાનું સરળ, રસપ્રદ અને લાંબા સમય સુધી યાદ રહે એવું હતું.

ચાવીરૂપ શબ્દો : માધ્યમિક કક્ષા, વેબસાઈટ, અધ્યયન, પ્રતિચારો

૧. પ્રસ્તાવના

પ્રવર્તમાન સમયમાં શિક્ષણનું ખાનગીકરણ થતું જાય છે. જેનાં કારણે શિક્ષણ મોંઘુ બનતું જાય છે. પુસ્તકો પણ સામાન્ય માણસના ખિસ્સા બહારની કિંમતના થતા જાય છે. જયારે ભ્ઢભ્બ્ચ્ઘ્ય્ઘ્ન એ સામાન્ય માણસના ખિસ્સાને પોષાય તેવું બનતું જાય છે. આજે ઈન્ટરનેટ પોતાના ખિસ્સામાં લઈને દરેક માણસ ફરતો થઈ ગયો છે. કારણ કે, આજે દરેક વ્યકિત મોબાઈલ વાપરતો થઈ ગયો છે અને આજે ઘણાં સામાન્ય મોબાઈલમાં પણ ઈન્ટરનેટની સુવિધા ઉપલબ્ધ છે અને ઘણાં વ્યકિતઓ તેનો ઉપયોગ કરે જ છે. કમ્પ્યૂટરનું એક વિશ્વવ્યાપી નેટવર્ક જે એકબીજા સાથે ઈન્ટરનેટ વર્કીંગ ડીવાઈઝ એટલે કે ઈન્ટરનેટ કાર્યપ્રણાલી દ્વારા પરસ્પર જોડાયેલ હોય તેને ઈન્ટરનેટ કહે છે. ટૂંકમાં, માહિતીની આપ–લે માટે કમ્પ્યૂટરોનું અરસ પરસ જોડાણ એટલે ઈન્ટરનેટ. કમ્પ્યૂટર્સનું એક એવું જાળું જેમાં વિશ્વકક્ષાએ બધા કમ્પ્યૂટરો એકબીજા સાથે જોડાયેલા હોય છે. ઈન્ટરનેટનો શૈક્ષણિક ક્ષેત્રે ઉપયોગ વધવા પામ્યો છે. ઈન્ટરનેટના માધ્યમથી શિક્ષકો વિશ્વના કોઈપણ ખૂણેથી કોઈપણ પ્રકારની માહિતી મેળવી શકે છે. તેમજ પ્રિન્ટીંગ મેળવી શકે છે. કમ્પ્યૂટર નેટવર્કની વિશ્વવ્યાપી જાળ ૮ધ્ધ્ધ્ળધ્ઃચ્મ્બ્ય્મ્ભ ધ્ભ્ખ્૯ નો ઉપયોગ કરી વર્ગખંડમાં અધ્યાપન કરાવવું એટલે વેબ આધારિત અધ્યયન. વેબ આધારિત શિક્ષણ એટલે ઈન્ટરનેટ આધારિત શિક્ષણ.

૨.સંશોધનનો વિષય

સંશોધનના કંઈક નવીન સંશોધન કરવાના રસને ધ્યાનમાં રાખી સંશોધકે નીચે દર્શાવેલ વિષય પર સંશોધન કાર્ય કરવાનું નક્કી કર્યુ હતું.
"માધ્યમિક કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓના વિજ્ઞાન અને ટેક્નોલોજી વિષયમાં વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન અંગેના પ્રતિચારોનો અભ્યાસ"

૩.સંશોધનના હેતુઓ

પ્રસ્તુત સંશોધન માટે નીચે દર્શાવેલા હેતુઓ નક્કી કરવામાં આવ્યા હતાં.
૧.વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન અંગે છોકરાઓ અને છોકરીઓના પ્રતિચારોની તુલના કરવી.
૨.વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયનનાં સારા પાસાં જાણવા.
૩.વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયનના નબળા પાસાં જાણવા.

૪.સંશોધનના પ્રશ્નો

પ્રસ્તુત સંશોધન માટે નીચે દર્શાવેલાં પ્રશ્નો નક્કી કરવામાં આવ્યા હતાં.
૧.વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન અંગે છોકરાઓ અને છોકરીઓના પ્રતિચારોમાં શો તફાવત છે ?
૨.વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયનના સારા પાસાં કયા કયા છે ?
૩.વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયનના નબળા પાસાં કયા કયા છે ?

૫.સંશોધનનું મહત્વ

પ્રસ્તુત સંશોધન આવનારા સમયમાં ઘણું જ ઉપયોગી બની શકે. કમ્પ્યૂટરમાં ઈન્ટરનેટની શોધે સમગ્ર વિશ્વને નજદીક લાવી દીધુ છે અને તેના દ્વારા દુનિયાના ગમે તે ખૂણાની ગમે તે માહિતી ક્ષણભરમાં ગમે તે સ્થળે અને સમયે જાણી શકાય છે. વેબસાઈટ થકી બાળકોનો વિકાસ થઈ શકે, તેમને આધુનિક ટેક્નોલોજી અને તેના ઉપયોગનું જ્ઞાન મળી શકે. ઈન્ટરનેટના ઉપયોગના જ્ઞાનથી વિદ્યાર્થીઓ પોતાને જરૂરી માહિતી

ઈન્ટરનેટના માધ્યમથી મેળવતા શીખી શકશે. પ્રસ્તુત સંશોધન થકી શિક્ષણ પદ્ધતિમાં આમુલ પરિવર્તન લાવવા ભવિષ્યમાં પ્રોત્સાહન મળશે. વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયનની અસરકારકતા અંગે વિદ્યાર્થીઓનો પ્રતિચારો જાણી શકાશે.

૬.સંશોધનનું સીમાંકન

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં માધ્યમિક શાળાના ધોરણ–૯ના વિજ્ઞાન અને ટેક્નોલોજી વિષયમાં જીવવિજ્ઞાનના પસંદ કરેલા એકમો અંગે જ વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન અંગેના પ્રતિચારો લેવામાં આવ્યા હતા.

૭.વ્યાપવિશ્વ અને નમૂના પસંદગી

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ગુજરાત રાજયની ગુજરાત રાજય માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ દ્વારા સંચાલિત ગુજરાતી માધ્યમની માધ્યમિક શાળાઓના વર્ષ ૨૦૧૩–૧૪ ના ધોરણ–૯ ના વિદ્યાર્થીઓ વ્યાપવિશ્વ તરીકે પસંદ કર્યા હતા.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં કુલ ૧૨૮ વિદ્યાર્થીઓ જેમણે વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન કર્યુ હતું. તેમનો નમૂનામાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. જેમાં ૭૯ છોકરાઓ અને ૪૯ છોકરીઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

૮.ઉપકરણની પસંદગી અને સંરચના

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં વિદ્યાર્થીઓના વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન અંગેના પ્રતિચારો જાણવા પ્રશ્નાવલિની રચના કરવામાં આવી હતી. જેમાં ૨૫ પ્રશ્નો લેવામાં આવ્યા હતા. જેના ઉત્તરો વિદ્યાર્થીઓ 'હા' કે 'ના' માં આપી શકે.

૯.સંશોધન પદ્ધતિ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં વિદ્યાર્થીઓના વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન અંગેના પ્રતિચારો જાણવા સર્વેક્ષણ હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું.

૧૦.માહિતીનું એકત્રીકરણ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં વિદ્યાર્થીઓના વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન અંગેના પ્રતિચારો પ્રશ્નાવલિ દ્વારા મેળવવામાં આવ્યા હતાં.

૧૧.માહિતી પૃથક્કરણની રીત

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં વિદ્યાર્થીઓના પ્રતિચારોનું પૃથક્કરણ આસંગ સારણી દ્વારા કાઈવર્ગ મૂલ્ય શોધી કરવામાં આવ્યું.

૧૨.તારણો

૧.વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન કરવાનું કઠિન ન હોવાથી અધ્યયન કરવાની મજા આવી.
૨.વેબસાઈટમાં લખાણની ભાષા સરળ હોવાથી તેમજ વ્યાખ્યાઓ સરળ ભાષામાં હોવાથી વિષયવસ્તુ સરળતાથી સમજાઈ જતું હતું.
૩.વેબસાઈટમાં ઉદાહરણો અને ચિત્રો સરળ તેમજ વિષયવસ્તુને સુસંગત હોવાથી વિદ્યાર્થીઓને કાર્યક્રમ લાંબો હોવા છતાં શરૂઆતથી અંત સુધી જકડી રાખ્યા.
૪.વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન કરતી વખતે વચ્ચે વચ્ચે પ્રશ્નોના ઉત્તર આપતી વખતે સમસ્યા નડતી ન હતી. પરંતુ પ્રશ્નનો ઉત્તર ખોટો પડે તો ફરી અભ્યાસ કરવાનો કંટાળો આવતો હતો.
૫.વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન કરતી વખતે ઉદ્‌ભવતા પ્રશ્નોના ઉત્તરો ચેટ દ્વારા મેળવી શકયા હોવાથી શિક્ષકની મદદ જરૂરી જણાઈ ન હતી.
૬.વેબસાઈટ પર વીડિયો અપલોડ થવામાં સમય વધારે જતો હતો પણ અધ્યયન સમયસર પૂરું થતું હતું.
૭.વેબસાઈટ પરના વીડિયો સમજવામાં તકલીફ જણાતી હતી.
૮.વેબસાઈટ દ્વારા અધ્યયન અંગે છોકરાઓ અને છોકરીઓના પ્રતિચારોમાં તફાવત જોવા મળતો નથી.

સંદર્ભસૂચિ

૧.આચાર્ય, મોહિની (૨૦૦૮). શિક્ષણમાં સંશોધનનું પદ્ધતિશાસ્ત્ર. અમદાવાદ : અક્ષર પબ્લિકેશન.
૨.જાની, યોગેન્દ્ર (૨૦૦૫). ઈન્ટરનેટ : આજની અનિવાર્યતા. અમદાવાદ : આદર્શ પ્રકાશન.
૩.પટેલ, આર. એસ. (૨૦૦૯). શૈક્ષણિક સંશોધન માટે આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓ (દ્વિતીય આવૃત્તિ). અમદાવાદ : જય પબ્લિકેશન.
૪.શાહ, ડી. બી. (૨૦૦૬). શિક્ષણમાં કમ્પ્યૂટર. અમદાવાદ : નિરવ પ્રકાશન.
૫.શુકલ, એસ. એસ. (૨૦૦૮). ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી ઈન એજયુકેશન. અમદાવાદ : વારિષેણ પ્રકાશન.

ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકરજીની દ્રષ્ટિએ : શિક્ષણ દ્વારા મહિલા સશક્તિકરણ

મોહન આર.વાજા (પીએચ.ડી.સ્ટુડન્ટ)

૧. પ્રસ્તાવના

આધુનિકયુગમાં આજે મહિલાઓ જુદા જુદા ક્ષેત્રે આગળ વધી રહી છે તે આપણા સૌને માટે ગૌરવની વાત છે. પરંતુ મહિલાઓને આ ગરિમાપૂર્ણ દરજ્જા સુધી પહોંચતા ઘણો સમય લાગ્યો છે. માત્ર અપના દેશ સુધીની આ વાત સીમિત નથી રહી. અમેરિકા કે જે વિશ્વમાં મહાસતા તરીકે બિરાજમાન છે તેમ છતાં ત્યાની નારીઓએ મતાધિકારનો હક્ક મેળવવા માટે ઘણું ઝઝૂમવું પડ્યું ત્યારે તેમને મત આપવાનો અધિકાર મળ્યો. તો પછી બીજા દેશની તો વાત જ શી કરવી? આપણા દેશમાં ઈતિહાસ તરફ દ્રષ્ટિપાત કરીએ તો વૈદિકકાળમાં મહિલાઓ સન્માનજનક દરજ્જો ધરાવતી હતી. તે ઋષિમુનિઓ સાથે યજ્ઞમાં પણ ભાગીદાર બનતી જેમ કે ગાર્ગી, ઘોષા, અપાલા, અદિતિ જેવા અનેક નામો પ્રસિદ્ધ છે. ત્યારબાદ માતૃસ્તક કુટુંબવ્યવસ્થામાં પણ મહિલાઓનો ઉંચો દરજ્જો હતો. પરતું પિતૃસતાક કુટુંબ વ્યવસ્થા પછી મહિલાઓનો દરજ્જો ધીમે ધીમે નીચે જવા લાગ્યો. અને તેમાં પણ મનુસ્મૃતિની રચના પછી તો મહિલાઓની સ્થિતિ સાવ ગુલામ જેવી બની ગઈ.

મહિલા સશક્તિકરણનો સામાન્ય અર્થ જોઈએ તો મહિલાઓને સશક્ત બનાવવી જેથી તે પોતાના જીવનને લગતા નિર્ણયો પોતે લઈ શકે અને પરિવારમાં તથા સમાજમાં સારી રીતે રહી શકે. સમાજસુધારકોએ પણ મહિલાઓ માટે ઘણા સુધારાઓ કર્યા જેવા કે દીકરીને દૂધપીતી કરવાનો રિવાજ, સતીપ્રથાનો અમાનુષી ક્રૂર રિવાજ જેમાં રાજા રામમોહનરાય, પ્રાર્થનાસમાજ વગેરે એ ખૂબ પ્રયત્નો કર્યા હતા. ત્યારબાદ મહિલાઓ માટે શિક્ષણની શરૂઆત કરનાર મહાત્મા જ્યોતીબા ફૂલે અને સાવિત્રીબાઈ ફૂલે એ ઘણા પ્રયત્નો કર્યા. તેમને કન્યાઓના શિક્ષણ માટેની અલગ શાળાઓ સ્થાપી અને કન્યા કેળવણી માટે ભારે જહેમત ઉઠાવી. ત્યારબાદ ડૉ.બાબાસાહેબ એ બંધારણમાં મહિલાઓને મોટા ભાગના અધિકારો આપ્યા અને મહિલાઓનું ગરિમાપૂર્ણ સ્થાન ફરીથી અપાવ્યું. આંબેડકરજીના શબ્દોમાં કહીએ તો 'હું જે તે સમાજની પ્રગતી તે સમાજમાં મહિલાઓએ કરેલી પ્રગતી પરથી પરથી આંકુ છું.'

વર્તમાન સમયમાં મહિલાઓ દરેક ક્ષેત્રે આગળ આવી તો પણ આજે ઘણા માનવતાને કલંક લાગે તેવી ઘટનાઓ તેમની સાથે બને છે જેમ કે, નિર્ભયાનો આપણી સામે છે. એટલી બધી બંધારણીય જોગવાઈઓ હોવા છતાં આજે

પુરુષોની સરખામણીએ મહિલાઓની સંખ્યા ઘટતી જાય છે. ભ્રૂણહત્યાનાં કિસ્સાઓ વધતા જાય છે. એટલા માટે આધુનિક સમયમાં પણ મહિલા સશક્તિકરણની જરૂર પડે છે.

૩. મહિલા સશક્તિકરણની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ

ઈતિહાસ તરફ દ્રષ્ટિપાત કરતાં જોવા મળે છે કે ખાસ કરીને વૈદિકકાળમાં મહિલાઓની સ્થિતિ આદરણીય અને સન્માનજનક હતી. મૈત્રીયી અને ગાર્ગી જેવી વિદુષીઓ તો યજ્ઞોમાં અને શાસ્ત્રાર્થમાં પણ ઋષિમુનીઓ સાથે જોડાતી. તો અપાલા એ સૂર્યની ઉપાસનાથી પોતાને થયેલ કોઢનો રોગ દૂર કર્યો હતો. વળી ત્યારની સ્થિતિ ' જ્યાં નારીઓની પૂજા થાય છે ત્યાં દેવતાઓ નિવાસ કરે છે' ની હતી. ઋગ્વેદમાં મહિલાઓનું ગૌરવ જણાતા તેને 'બ્રહ્મા' નામ આપ્યું છે. ત્યારબાદ માતૃસતાક કુટુંબવ્યવસ્થામા પણ મહિલાઓનું સ્થાન ઉચ્ચ હતું. પિતૃસતાક કુટુંબમાં મહિલાઓનું સ્થાન ધીમે-ધીમે નીચું ગયું અને તે માત્ર પુરુષના હાથની કઠપુતળી બની ગઈ.

તો વળી રામાયણમા ઈન્દ્રનો એક પ્રસંગ જોઈએ તો તેમને હરમીત ઋષિ અને ચંદ્રની મદદથી ગૌતમઋષિની પત્ની અહલ્યા સાથે દુષ્કર્મ આચર્યું અને તેની સજારૂપે અહલ્યા પથ્થર બની ગઈ અને ત્રેતાયુગમાં જ્યારે વનવાસ દરમિયાન રામની ચરણરજથી તે ફરીથી સજીવન થઈ. આ પ્રસંગમાં સજા ઈન્દ્રને થવી જોઈએ તેનાં બદલે પેલી કહેવત જેવી સ્થિતિ સર્જાય 'પાડાને વાંકે પખાલીને ડામ'. અન્ય એક પ્રસંગમાં જ્યારે રામે સીતાજીનો ત્યાગ કર્યો પછી અશ્વમેધયજ્ઞનો પ્રસંગ આવે છે જેમાં પુરુષ અને મહિલા બંને સાથે જ બેસી શકે પરંતુ સીતાજી ન હોવાથી રામ તેમની મૂર્તિ બનાવી તેની સાથે યજ્ઞમાં બેસે છે. માનવજીવનની શરૂઆત મનુથી થઈ એવી માન્યતા છે અને તેમણે માનવજીવનની આચારસંહિતાસમી મનુસ્મૃતિની રચના કરી ત્યારથી પણ મહિલાઓનું સ્થાન ખૂબ જ નીચું ગયું. તેમાં લખ્યું છે કે 'પશુ, શુદ્ર અને નારીને માર મારવો જોઈએ. શ્લોક ૨(૨૧૩). મહિલાઓ સંપત્તિની માલિકી ન ધરાવી શકે. શ્લોક.૮(૪૧૬).પતિને જમાડી જે વધે તે જમવું. શ્લોક૧૫૪(૫).છોકરી,યુવાન સ્ત્રી, વૃદ્ધ સ્ત્રી કોઈ પણ પોતાના ઘરે પણ સ્વતંત્ર ન રહી શકે. શ્લોક૧૪૫(૫). વિધવા થયેલી સ્ત્રીઓએ યાતનાઓ સહન કરવી અને મૃત્યુપર્યંત પુનઃલગ્ન ન કરવા. શ્લોક૧૫૮(૫). પોતાના પતિની આજ્ઞાનું પાલન અને તે હિંસા કરે તે પણ સહન કરવી.અ શ્લોક.૧૫૧(૫).

કેરાલાના શંકરાચાર્ય(ઈ.સ. પૂર્વી ૯મી સદી) નારી એ નરકનું દ્વાર છે અને તેઓ અમૃતને પણ ઝેર બનાવી દે છે. રામચરિતમાનસમા ગૌસ્વામી તુલસીદાસજી આરણ્યકાંડમાં ૯મા શ્લોકમાં લખે છે કે 'સ્ત્રીઓ જેટલું અધમ કોઈ નથી તે અમુક ક્ષણે આનંદ માનવા માટે છે અને સો જન્મો સુધી પીડા ભોગવે છે.' બાલકાંડ શ્લોક ૫૭(અ) સ્ત્રીઓ સ્વભાવે શરમાળ અને મૂર્ખ હોય છે.

ત્યારબાદ સુધારક યુગમાં દીકરીને જન્મની સાથે જ દૂધપીતી કરવાનો રિવાજ હતો જે ઘણા પ્રયત્નોને અંતે આ ક્રૂર રિવાજ દૂર કર્યો હતો. રાજા રામમોહનરાયે જેનો પતિ મૃત્યુ પામે તે સ્ત્રીએ સતી થવું પણ પત્ની મૃત્યુ પામે તો પતિ એ જીવિત રહેવાનું અને બીજા લગ્ન પણ કરી શકે. આ અમાનુષી અત્યાચાર સામે બંડ પોકાર્યું અને તેમાં તેમને સફળતા મળી અને કાયદાકીય જોગવાઈ પણ મળી. સતીપ્રથા અને વિધવા પુનઃલગ્નની છૂટ મળી.સૌપ્રથમ મહાત્મા જ્યોતિબા ફૂલેએ કન્યાઓ માટે શાળાઓ સ્થાપી અને આ કાર્યમાં પોતાની ધર્મપત્ની સાવિત્રીબાઈફૂલે પણ જોડ્યા. મહિલાઓને શિક્ષણનાં માધ્યમથી જાગૃત કરી એટલું જ નહિ પણ મહાત્માજી એવું માનતા હતા કે સ્ત્રીઓએ શિક્ષિકા તરીકે કામ કરવું જોઈએ. ત્યારબાદ ૧૮૫૭નાં વિપ્લવમા જોઈએ તો રાણી લક્ષ્મીબાઈ જેવી વીરાંગનાઓએ પણ દેશ માટે બલિદાન આપ્યું અને મહિલાઓ માટે પ્રેરણારૂપ બન્યા.

મહાત્મા જ્યોતિબા બાદ પણ ઘણા સમાજ સુધારકો એ નારીઓના સશક્તિકરણ માટે ઘણા પ્રયાસો કર્યા અને અમુક અંશે સફળતા પણ મળી. પણ હજુ મહિલાઓને સશક્ત બનાવવા હજુ કઈક ખૂટતું હતું.

૪. મહિલા શક્તિકરણમાં આંબેડકરજીનું પ્રદાન

ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકરજી(૧૯૯૧-૧૯૫૬)એ વિદેશમાં ઉચ્ચ અભ્યાસ કર્યો હોવા છતાં તેમણે વડોદરાના સયાજીરાવ ગાયકવાડના રાજ્યમાં નોકરી સ્વીકારી હતી. તેઓ અસ્પૃશ્ય ગણાતા હોવાને લીધે પટાવાળા તેમને ફાઈલ તમાં આપવાને બદલે ટેબલ પર ફેંકી દેતા. તેમની સામે પ્રથમ તો પોતાની જ્ઞાતિને સન્માન આપવાનો પ્રશ્ન હોવા છતાં પણ તેઓએ મહિલા શિક્ષણ માટે પણ સ્તુત્ય પ્રયાસો કર્યા. ૧૯૪૨નાં નાગપુર ખાતે મળેલા શીડ્યુલ્ડ કાસ્ટ ફેડરેશનના અધિવેશનમાં લગભગ ૨૦ હજાર મહિલાઓ સામેલ થઈ હતી. તેમની સામેના ભાષણમાં તેમણે કહેલું કે 'મને એ વાતમાં કોઈ સંદેહ નથી કે અપનો સમાજ હવે પ્રગતિના પંથે જવાનો છે. પોતાના સંતાનોને સારી રીતે ભણાવો. તેમણે મહત્વકાંક્ષી બનાવો. તેમનામાં રહેલી લઘુતાગ્રંથી દૂર કરો.તેમના લગ્ન કરી દેવાની ઉતાવળ ન કરો જ્યાં સુધી તેઓ આત્મનિર્ભર ન બને. આ પ્રમાણે ચાલશો તો અપની ઉન્નતી પણ કરી શકશો.' આંબેડકરજીએ આગળ કહ્યું કે તમારી જાતને નીચી ન માનો, જુના બંધનો તોડી નાખો, તમે ઘરના લક્ષ્મી છો. ઘરમાં કોઈ અમંગળ વાત ન થાય તેની સાવધાની પણ આપે જ રાખવાની છે. દારૂડિયા પતિ કે પુત્રને ઘરમા દાખલ થવા ન દેશો તેમણે યોગ્ય માર્ગે વાળવાનો પ્રયત્ન કરો. આમ જોવા જઈએ તો સમાજમાં ઘર કરી ગયેલા જાતિભેદ, કુરિવાજો, સામાજિક બંધનો તોડી અને સ્ત્રીઓને ગૌરવ મળે તેવા પ્રયત્નો જીવનપર્યંત કર્યા હતા.

૫. બંધારણીય હક્કો દ્વારા મહિલા સશક્તિકરણ

ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકરજીએ પુસ્તકો અને ભાષણો દ્વારા તો મહિલાઓને સામાજિક રીતે જાગૃત કરી જ હતી પણ તેમણે સમાજમાં બંધારણીય રીતે પણ મહિલાઓને પોતાના અધિકારો જાહેરમાં મળે તે માટે તેમણે બંધારણમાં

પણ એવી જોગવાઈઓને પ્રાધાન્ય આપ્યું કે જેના લીધે મહિલાઓને પોતાનો સન્માનજનક દરજ્જો પ્રાપ્ત થયો. આવી જોગવાઈઓ આ મુજબ છે :

અનુચ્છેદ ૧૪ : સૌને સમાન કાયદો અને સૌને કાયદાનું સમાન રક્ષણ.

અનુચ્છેદ ૧૫ : ધર્મ, જ્ઞાતિ, જાતિ, લિંગ અથવા જન્મસ્થાનને કારણે કરાતા ભેદભાવનો નિષેધ.

અનુચ્છેદ ૧૬ : જાહેર નોકરીની બાબતમાં સમાનતા.

અનુચ્છેદ ૨૧ : જીવન અને શરીર સ્વાતંત્ર્યનાં અધિકારનું રક્ષણ.

અનુચ્છેદ ૨૩ : મનુષ્યવેપાર અને બળજબરીથી કરવાની મજુરી ઉપરનો પ્રતિબંધ.

અનુચ્છેદ ૩૯(અ) : સમાન ન્યાય અને મફત કાનૂની સહાય.

અનુચ્છેદ ૫૧(ચ) : ધાર્મિક, ભાષાકીય, પ્રાદેશિક અથવા સાંપ્રદાયિક ભેદોથી પર રહીને, ભારતના તમામ લોકોમાં સુમેળ અને સમાનબંધુત્વની ભાવનાની વૃદ્ધિ કરવાની, સ્ત્રીઓના ગૌરવને અપમાનિત કરે તેવાં વ્યવહારો ત્યજી દેવાની.

અનુચ્છેદ ૨૪૩(ડ) : ચુંટણીમાં મહિલાઓ માટે અનામત બેઠકો રાખવાની જોગવાઈ.

આમ, ડૉ. બાબાસાહેબજી એ જે હક્કો માટે મહિલાઓ પ્રય્તન કરતી હતી તેવા હક્કોને બંધારણીય બનાવ્યા. જેના લીધે કોઈ તેમના અધિકારો પર તરાપ ન મારી શકે.તેમજ કાયદાકીય જોગવાઈને લીધે તે હક્કો કોઈપણ ભોગે આપવા રહ્યા.

૬. આધુનિકયુગમાં મહિલા સશક્તિકરણ

આટલી બધી કાયદાકીય જોગવાઈઓ હોવા છતાં પણ મહિલાઓને આજે એકવીસમી સદીમાં પણ મહિલા સશક્તિકરણ એ સમગ્ર વિશ્વ માટે સળગતો પ્રશ્ન રહ્યો છે. મોટાભાગનો વર્ગ આજે પણ માને છે કે સ્ત્રીઓએ ચાર દિવાલની અંદર રહીને ઘર સંભાળવું અને છોકરાઓ ઉછેરવા પછી ભલે તેની પાસે ગમે તે ડીગ્રી હોય. ભારતના ત્રીજા અને છઠ્ઠા વડાપ્રધાન તરીકે ભારતીય પ્રથમ મહિલા વડાપ્રધાન તરીકે શ્રીમતી ઈન્દિરાજી એ દેશને કુશળ રાજકીય નેતૃત્વ પૂરું પાડ્યું. તેમજ અમુક કઠોર નિર્ણયો પણ લીધા. સાથે જ ભારતને પરમાણું ક્ષેત્રે આગળ પણ લાવ્યા. ભારત સરકારના એક રિપોર્ટ પ્રમાણે દેશની રાષ્ટ્રીય આવકમાં, સંશોધનોમાં, કોર્પોરેટ ક્ષેત્ર, રાજકીય ક્ષેત્ર, વૈજ્ઞાનિક ક્ષેત્ર જેવી અત્યંત મહત્વની બાબતોમાં પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓ ઘણી આગળ છે. મહિલાઓને મલ્ટીટાસ્કિંગ માનવા આવે છે એટલે કે તે એસાથે ઘણા બધા કામ કરી શકે છે. મહિલાઓ આજે પૃથ્વી પુરતી જ સીમિત નથી રહી અવકાશ સુધી તે પહોંચી છે. તેમ છતાં અમુક નીચ વિચારોવાળાઓને લીધે તેઓ સુરરક્ષિત નથી રહી અને છાશવારે આવા નરાધમોનો ભોગ બને છે જેમ કે,નિર્ભયા. આજે ઘરેલું હિંસા સામે ગુજરાત સરકારે 'અભયમ'

હેલ્પલાઈન નં ૧૮૧૫૨ ફોન કરતાં તાત્કાલિક પોલીસ રક્ષણ મળી રહે છે. મહોલાઓ રાષ્ટ્રપતિ સુધીના ઉચ્ચ દરજ્જા સુધી પહોંચી હોવા છતાં અમુક અમાનુષી તત્વો તેનાં રસ્તામાં ઓળા બનીને ઉભા છે. આજે બંગાળ, રાજસ્થાન,જમ્મુ અને કશ્મીર રાજ્યના મુખ્યમંત્રીઓ છે. સ્ટારપ્લસ ટીવી પર એક જાહેરાતમા ભારતના ખેલાડીઓ પોતાની માતાના નામના ટી-શર્ટ પેહરી જોવા મળ્યા. અને એક મેચમા પણ આ ટી-શર્ટ પહેરીના ઉતર્યા. વ્યક્તિના જન્મથી મૃત્યુ સુધી તેની માતા અનેક બલિદાનો આપે છે છતાં વ્યક્તિની પાચળ તેનાં પિતાજીની નામ લાગે છે. કદાચ આ વિચાર બદલવાની જરૂર છે.

૭. ઉપસંહાર

આમ, મહિલાઓ અનેક પ્રયત્નોનાં અંતે જે આજે સન્માનીય દરજ્જો મેળવ્યો છે તેની અપને સૌ એ મળીને જાળવણી કરવાની જરૂર છે. શરૂઆત આપણા ઘર, પરિવાર સમાજથી કરીએ. અપને અપની માતા, પત્ની, પુત્રી, બહેનને સન્માન આપીએ તો અપની નવી પેઢી ટીઓને સન્માન આપશે. અને વિશ્વ આજે એટલી બધી ઝડપથી પ્રગતી કરી રહ્યું છે તેમાં મહિલાઓનાં ફાળાઓને અવગણી શકાય તેમ નથી.આપણે આજે મહાસત્તા બનવાની દિશામાં આગળ વધી રહ્યા છે ત્યારે જો મહિલાઓને સહભાગીદર નહિ બનાવીએ તો ત્યાં સુધી પહોચતા ખૂબ સમય લાગી જશે. તો મહિલાઓ અને પુરુષો સાથે મળીને દેશ વિકાસના કામો કરશે તો આપણે મહાસત્તા બનતા દુનાયાની કોઈ તાકાત અટકાવી શકશે નહિ.

સંદર્ભસૂચિ

1. Ahir, d.c. The legacy of Ambedkar, Delhi 1990.
2. dalitvision.blogpost.in visited on 4th march,2017.
3. Ramcharit Manas by Goswami Tulsidas. Gee press Gorakhpur.
4. The Laws of Manu. Penguin Books Pvt. Ltd. NewDelhi 1991.
5. www.achhikhabar.com visited on 4th march,2017.
6. www.legalservicesindia.com visited on 5th march, 2017.
7. ઋગ્વેદ સંહિતા ,નાગ પ્રકાશન ,દિલ્હી, સંસ્કરણ-૧૯૯૪.

8. ડૉ. આંબેડકર અને સામાજિક ક્રાંતિની યાત્રા, દતોપંત ઠેગડી,અમદાવાદ,૨૦૦૭.

9. ભારતનું બંધારણ અને રાજનીતિ-એક અભ્યાસ, ડૉ. શહેઝાદ કાઝી,કીસ્વા પબ્લીકેશન,૨૦૧૧.

ધોરણ ૧૧ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં 'રોકડમેળ' એકમ પર નાટયીકરણ પધ્ધતિ અને જૂથપ્રવૃતિની અસરકારકતા

નીલાબેન એચ.પરમાર

મદદનીશ શિક્ષિકા

ડી.સી.ઓ. સાર્વજનિક હાઈસ્કૂલ, કિલ્લા પારડી, વલસાડ.

૧. પ્રસ્તાવના

નામાનાં મૂળતત્ત્વો એ વ્યવહારું જીવનમાં ખૂબ ઉપયોગી વિષય છે. જેમકે, રોજ-બરોજ અસંખ્ય વ્યવહારો થતા હોય છે. આ તમામ વ્યવહારો મૌખિક રીતે યાદ રાખી શકાય નહિ. તેથી તેની લેખિત નોંધ રાખવી જરૂરી છે. તે માટે વ્યવસ્થિત હિસાબો રાખવા આવશ્યક છે. ધોરણ ૧૧ માં સામાન્ય પ્રવાહના વાણિજય વિભાગમાં 'નામાનાં મૂળતત્ત્વો' વિષયએ વિદ્યાર્થીઓ માટે નવો વિષય છે અને તેમાં ઘણા બધા એવા એકમો છે કે જે જટિલ અને મુશ્કેલ છે. આટલા વર્ષોના અભ્યાસ દરમિયાન એવું લાગે છે કે પરંપરાગત પધ્ધતિથી વિદ્યાર્થી કંટાળો અનુભવે છે અને એકમ શીખવામાં રસ રહેતો નથી.

વર્તમાન સમયમાં મોટે ભાગે વર્ગખંડમાં વ્યાખ્યાન પધ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. તેમાં વિદ્યાર્થીઓ ફક્ત સાંભળવાથી અને વાંચવાથી કંટાળો અનુભવે છે. તેમજ અભ્યાસમાં પણ રસ રહેતો નથી. આપણે જાણીએ છીએ કે બધા જ વ્યક્તિઓને ટેલિવિઝન જોવામાં રસ હોય છે. ફિલ્મો જોયા પછી તેમને ડાયલોગ કે સ્ટોરી પણ યાદ રહી જાય છે. કારણ કે, ટેલિવિઝનમાં દ્દશ્ય અને શ્રાવ્ય બંને પ્રક્રિયા થાય છે. તેથી અભ્યાસમાં પણ આવી પધ્ધતિ વિકસાવીએ તો વિદ્યાર્થીને યાદ રાખવામાં સરળતા રહે છે.

શિક્ષણની વિવિધ પધ્ધતિઓ પૈકી નાટયીકરણ પધ્ધતિ દ્વારા નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયનો એક એકમ શીખવવામાં આવે તો અસરકારક રીતે શિક્ષણકાર્ય કરાવી શકાય ખરું ? વિદ્યાર્થીઓનો રસ જાળવી શકાય ખરું ? આવો પ્રશ્ન સંશોધકના મનમાં ઉદ્ભવ્યો હતો. વધુમાં વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે જૂથ પ્રવૃતિ દ્વારા અધ્યયન કાર્ય કરાવી વિદ્યાર્થીઓની રસ રુચિ અને જૂથ ભાવના કેળવાય ખરી ? વિદ્યાર્થીઓ સ્વયં કાર્યશીલ બની અધ્યયન કરે તો તેઓની ગ્રહણ શક્તિમાં વધારો થાય છે. આમ, નાટયીકરણ પધ્ધતિ અને જૂથપ્રવૃતિ દ્વારા નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં 'રોકડમેળ' એકમ પર વિદ્યાર્થીઓને અસરકારક અને રસપ્રદ રીતે અધ્યયનકાર્ય કરવી શકાય ખરું ? આ પ્રયત્નના ભાગરૂપે સંશોધકે સંશોધન હાથ ધર્યુ હતું.

૨. સમસ્યાકથન

પ્રસ્તુત સંશોધનનું સમસ્યાકથન નીચે મુજબ નિરાધાર્યુ હતું.

ધોરણ - ૧૧ ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં 'રોકડમેળ' એકમ પર નાટયીકરણ પધ્ધતિ અને જૂથપ્રવૃતિની અસરકારકતા

૩. સંશોધનના હેતુઓ

૧.ધોરણ - ૧૧ ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં 'રોકડમેળ' એકમ પર નાટયીકરણ શિક્ષણની રચના કરવી.

૨.ધોરણ - ૧૧ ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં 'રોકડમેળ' એકમ પર નાટયીકરણ શિક્ષણની અજમાયશ કરવી.

૩.ધોરણ - ૧૧ ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં 'રોકડમેળ' એકમ પર જૂથપ્રવૃતિની રચના કરવી.

૪.ધોરણ - ૧૧ ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં 'રોકડમેળ' એકમ પર જૂથપ્રવૃતિની અજમાયશ કરવી.

૫.પરંપરાગત, નાટ્યીકરણ પધ્ધતિ અને જૂથપ્રવૃતિ દ્વારા અધ્યાપન પધ્ધતિની અસરકારકતાની પરસ્પર તુલના કરવી.

૪. વિશિષ્ટ હેતુ

ધોરણ - ૧૧ ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં 'રોકડમેળ' એકમના પૂર્વકસોટીના પ્રાપ્તાંકોને સહચલ તરીકે લઈ રૂઢીગત શિક્ષણ પધ્ધતિ, નાટ્યીકરણ પધ્ધતિ અને જૂથપ્રવૃતિથી અધ્યયન કરતાં વિદ્યાર્થીઓનાં ઉત્તર કસોટીનાં પ્રાપ્તાંકોની સુધારેલી સરાસરીઓની તુલના કરવી.

૫. સંશોધનની ઉત્કલ્પના

ધોરણ - ૧૧ ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં 'રોકડમેળ' એકમના પૂર્વકસોટીના પ્રાપ્તાંકોને સહચલ તરીકે લઈ રૂઢીગત શિક્ષણ પધ્ધતિ, નાટ્યીકરણ પધ્ધતિ અને જૂથપ્રવૃતિથી અધ્યયન કરતાં વિદ્યાર્થીઓનાં ઉત્તર કસોટીનાં પ્રાપ્તાંકોની સુધારેલી સરાસરીઓ વચ્ચે કોઈ અર્થસૂચક તફાવત જોવા મળશે નહિ.

૬. સંશોધનનું મહત્ત્વ

પ્રસ્તુત સંશોધન ધોરણ - ૧૧ ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં 'રોકડમેળ' એકમ પર નાટ્યીકરણ પધ્ધતિ અને જૂથપ્રવૃતિ જેવી નવીન અધ્યયન પધ્ધતિની અસરકારકતા ચકાસવાનો ઉપક્રમ સ્વીકારવામાં આવ્યો છે. માટે નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયના વિષયશિક્ષકને રૂઢીગત પધ્ધતિની સરખામણીમાં જૂથપ્રવૃતિ અને નાટ્યીકરણ પધ્ધતિથી કરાવવામાં આવેલ શિક્ષણકાર્યની તુલના કરી શકશે. શિક્ષકો નવીન પધ્ધતિનો ઉપયોગ કરી વિદ્યાર્થીઓની મૂઝવણો દૂર કરી શકશે. સમગ્ર શિક્ષણ પ્રક્રિયા વિદ્યાર્થી કેન્દ્રી બની રહેતા તેઓ જે - તે વિષયવસ્તુને નાટક કરી શીખી શકાશે, તેમજ બધા વચ્ચે બોલવાથી શક્તિ ખીલશે, તેમજ જૂથપ્રવૃતિ દ્વારા વર્ગખંડમાં નવીનતા લાવી વર્ગખંડનું વાતાવરણ જીવંત બનાવી શકાશે. આમ, પ્રસ્તુત સંશોધન નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયમાં અન્ય કઠિન એકમના અધ્યયન માટે નાટ્યીકરણ પધ્ધતિ અને જૂથપ્રવૃતિ પ્રેરણાદાયી બનશે.

૭. સંશોધનની મર્યાદા

૧.પ્રસ્તુત સંશોધન વલસાડ જિલ્લાની ગુજરાતી માધ્યમની એક જ શાળા પૂરતું મર્યાદિત છે.

૨.પ્રસ્તુત સંશોધનમા ધોરણ **– ૧૧ના વાણિજ્ય પ્રવાહ**ના વિદ્યાર્થીઓનો જ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

૩.ધોરણ - ૧૧ ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયના પાઠયપુસ્તકમાં ઘણા બધા એકમો સમાવિષ્ટ છે. આ બધા એકમો પૈકી 'રોકડમેળ' એકમ પર નાટ્યીકરણ પધ્ધતિ અને જૂથપ્રવૃતિની રચના કરવામાં આવેલ છે.

૪.પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધકે સંશોધન ઊપકરણ તરીકે સ્વરરિત પ્રવૃતિઓ અને લક્ષ્ય કસોટીનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે.

૫.પ્રસ્તુત સંશોધન શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૫ - ૨૦૧૬ ના શાળાના વિદ્યાર્થીઓ પૂરતું જ મર્યાદિત હતું.

૮. સંશોધન પદ્ધતિ

પ્રસ્તુત સંશોધન હાથ ધરવા માટે પ્રાયોગિક સંશોધન પધ્ધતિની પસંદગી કરવામાં આવી હતી

૯. વ્યાપવિશ્વ અને નમૂના પસંદગી

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં વ્યાપવિશ્વ તરીકે વલસાડ જિલ્લાની શાળાના ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગના ધોરણ ૧૧ ના વાણિજ્ય પ્રવાહમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ થાય છે.

૧૦. નમૂના પસંદગી

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં 'સહેતુક નમૂના પસંદગી' દ્વારા વલસાડ જિલ્લાની પારડી તાલુકાની ' ડી.સી.ઓ. સાર્વજનિક હાઈસ્કૂલની પસંદગી કરી હતી. જેમાં ધોરણ - ૧૧ ના ત્રણ વર્ગો પસંદ કરવામાં આવ્યા, જેમાંથી 'યાદચ્છિક નમૂના પધ્ધતિ' હેઠળ **ચિઠ્ઠી** ઉપાડીને વિદ્યાર્થીઓની પસંદગી કરવામાં આવી હતી. ત્રણેય વર્ગોમાંથી ૧ - ૧ જૂથ બનાવવામાં આવ્યા હતા. ત્યાર બાદ સિક્કો ઉછાળીને નિયંત્રિત જૂથ, પ્રાયોગિક જૂથ-૧ અને પ્રાયોગિક જૂથ-૨ એમ નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું.

૧૧. સંશોધનમાં ચલોની ઓળખ

૧.સ્વતંત્ર ચલઃ- શિક્ષણ પધ્ધતિ
૧.નાટયીકરણ પધ્ધતિ
૨.જૂથપ્રવૃતિ દ્વારા અધ્યયન
૩.પરંપરાગત પધ્ધતિ
૨.પરતંત્ર ચલઃ- ઉત્તર કસોટીનાં પ્રાપ્તાંકો
૩.સહચલઃ- પૂર્વ કસોટીનાં પ્રાપ્તાંકો
૪.અંકુશિત ચલઃ- માધ્યમઃ ગુજરતી
ધોરણઃ ૧૧ (વાણિજ્ય પ્રવાહ)
વિષયઃ નામાનાં મૂળતત્ત્વો
એકમઃ ‘રોકડમેળ’

૧૨. સંશોધન ઉપકરણ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં નીચેના ઉપકરણોની રચના કરવામાં આવી હતી.

૧.નાટયીકરણ પધ્ધતિ દ્વારા અધ્યયનઃ- (નાટયીકરણ પધ્ધતિ ની રચના, નાટયીકરણ પધ્ધતિનું કાચું પેપર આયોજન, તજજ્ઞોની સલાહ, પૂર્વેક્ષણ તેમજ નાટયીકરણ પધ્ધતિનું અંતિમ સ્વરૂપ)

૨.જૂથપ્રવૃતિ દ્વારા અધ્યયનઃ- (ક્રોસવર્ડ, તોડો નહિ જોડો, રૂલેટ ચક્ર, સાપસીડી, રંગીન ચિઠ્ઠી, ચિત્ર જોડો, ઈલેક્ટ્રીક ચાર્ટ, છૂપા રૂસ્તમ ચક્ર, ચિઠ્ઠી ઉપાડ અને ભૂલભૂલૈયા)

વિષયવસ્તુને અનુરૂપ નાટયીકરણ પધ્ધતિ અને જૂથપ્રવૃતિની રચના કરવામાં આવી હતી.

૧૩. માહિતી પૃથક્કરણની રીત

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ૧૨૦ વિદ્યાર્થીઓની નિયંત્રિત જૂથ, પ્રાયોગિક જૂથ - ૧ અને પ્રાયોગિક જૂથ - ૨ એવા પેટાજૂથોમાં વહેંચણી કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ ‘રોકડમેળ’ એકમ પર પૂર્વજ્ઞાનની ચકાસણી માટે ત્રણેય જૂથોને પૂર્વ કસોટી આપવામાં આવી હતી. પૂર્વ કસોટી ૩૦ ગુણની હતી. ત્યારબાદ પ્રાયોગિક જૂથ - ૧ ને નાટયીકરણ પધ્ધતિ તથા પ્રાયોગિક જૂથ - ૨ ને જૂથપ્રવૃતિ દ્વારા શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હતું તથા નિયંત્રિત જૂથને શાળાના વિષય શિક્ષક દ્વારા શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હતું ત્રણેય જૂથમાં શિક્ષણ કાર્યનો સમયગાળો ૮૦ મિનિટનો રાખવામાં આવ્યો હતો અંતે નિયંત્રિત જૂથ, પ્રાયોગિક જૂથ - ૧ અને પ્રાયોગિક જૂથ - ૨ ના વિદ્યાર્થીઓને ઉત્તર કસોટી આપવામાં આવી હતી. જેનો સમય ૩૦ મિનિટનો હતો.

૧૪. માહિતી પૃથક્કરણની રીતઃ-

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં માહિતીનું પૃથક્કરણ કરવા માટે (F-મૂલ્ય) દ્વિમાર્ગીય સહવિચરણ પૃથક્કરણની રીતનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો

૧૫. તારણો

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં વિશિષ્ટ હેતુ ૧ અનુસાર ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી માટે દ્વિમાર્ગી સહવિચરણ પૃથક્કરણના પરિણામો નીચે મુજબ સ્પષ્ટ થાય છે.

કોષ્ટક – ૧ પ્રાયોગિક જૂથ - ૧, પ્રયોગિક જૂથ - ૨ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના ઉત્તર કસોટીના પ્રાપ્તાંકોનું દ્વિમાર્ગીય સહવિચરણ પૃથક્કરણ

વિચરણનું ઉદ્ગમ	df	સુધારેલા વર્ગોનો સરવાળો	વર્ગની સરાસરી	F-મૂલ્ય	૦.૦૫ અને ૦.૦૧ કક્ષા માટે સારણી F-મૂલ્ય	મેળવેલ F-મૂલ્યોની સાર્થકતા કક્ષા
જૂથો વચ્ચે	૨	૩૨૮.૦૫૦	૧૬૪.૦૨૫	૧૬.૦૧૮	૦.૦૫ કક્ષાએ ૩.૦૭	૦.૦૧ કક્ષાએ સાર્થક છે.
જૂથો અંદર	૧૧૬	૧૧૯૮.૦૭૫	૧૦.૨૪૦		૦.૦૧ કક્ષાએ ૪.૭૮	
કુલ	૧૧૮	૧૫૨૬.૧૨૫				

ઉપરોક્ત સારણીનો અભ્યાસ કરતા F-મૂલ્ય ૦.૦૫ કક્ષાએ ૩.૦૭ અને ૦.૦૧ કક્ષાએ ૪.૭૮ છે. જે ગાણિતીક F-મૂલ્ય ૧૬.૦૧૮ થી ઓછુ છે આથી ૦.૦૧ કક્ષાએ ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે. અર્થાત્ પ્રાયોગિક જૂથ ૧, પ્રાયોગિક જૂથ ૨ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના ઉત્તર કસોટીના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી વચ્ચે સાર્થક તફાવત જોવા મળ્યો હતો.

પ્રાયોગિક જૂથ - ૧, પ્રાયોગિક જૂથ - ૨ અને નિયંત્રિત જૂથના સુધારેલા મધ્યકો વચ્ચેનો તફાવત અને સાર્થકતા દર્શાવતું કોષ્ટક નીચે મુજબ છે.

કોષ્ટક – ૨ જૂથની સરાસરી વચ્ચેના તફાવતો અને સાર્થકતા

જૂથ	સંખ્યા	Mx	My	સુધારેલ મધ્યક	સુધારેલ મધ્યક વચ્ચેનો તફાવત	૦.૦૫ કક્ષાએ ૦.૦૧ કક્ષાએ સાર્થકતાની કિંમત	સાર્થકતા કક્ષા
પ્રાયોગિક જૂથ - ૧	૪૦	૬.૮૨૫	૨૦.૯	૨૧.૬૮૨૬	૨.૫૫૪૧	૦.૦૫ કક્ષાએ ૧.૨૯૩૬ અને ૦.૦૧ કક્ષાએ ૧.૭૦૨૮	૦.૦૧ કક્ષાએ સાર્થક છે.
પ્રાયોગિક જૂથ - ૨	૪૦	૭.૬૨૫	૨૩.૪	૨૩.૩૧૩૯	૧.૬૩૧૩		૦.૦૫ કક્ષાએ સાર્થક છે.
નિયંત્રિત જૂથ	૪૦	૭.૯	૧૯.૩૫	૧૯.૧૨૮૫	૪.૧૮૫૪		૦.૦૧ કક્ષાએ સાર્થક છે.

ઉપરોક્ત કોષ્ટક પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, પ્રાયોગિક જૂથ – ૧, પ્રાયોગિક જૂથ-૨ અને નિયંત્રિત જૂથની સુધારેલી સરાસરીઓ અનુક્રમે ૨૧.૬૮૨૬, ૨૩.૩૧૩૯ અને ૧૯.૧૨૮૫ છે. આ સુધારેલી સરાસરી વચ્ચે તફાવત ૨.૫૫૪૧, ૧.૬૩૧૩ અને ૪.૧૮૫૪ છે. જ્યારે ટી મૂલ્યની સાર્થકતા માટે સરાસરી તફાવત ૦.૦૫ કક્ષાએ ૧.૨૯૩૬ અને ૦.૦૧કક્ષાએ ૧.૭૦૨૮ મળે છે. પ્રાયોગિક જૂથ-૧ અને નિયંત્રિત જૂથ કરતાં પ્રાયોગિક જૂથ - ૨ ની સુધારેલી સરાસરી વધારે જોવા મળે છે. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જૂથ પ્રવૃતિની અસરકારકતા નાટ્યીકરણ પધ્ધતિ અને પરંપરાગત પધ્ધતિ કરતાં વધુ હતી.

સંદર્ભ સૂચિ

૧. ઉચાટ, ડી. એ. (૨૦૦૦). સંશોધનની વિવિધ પધ્ધતિઓ. (પ્રથમ આવૃતિ). રાજકોટ : સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી,

૨. દેસાઈ, શાહ અને શાહ. (૧૯૮૪). શૈક્ષણિક પરિભાષા અને વિભાવના. અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય.

૩. પંડયા, આર. કે. (૨૦૦૯). નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષય પધ્ધતિ. અમદાવાદ : અક્ષર પબ્લિકેશન.

૪. પટેલ, પ્રજાપતિ અને અન્ય. (૨૦૦૫). નામાનાં મૂળતત્ત્વોના અધ્યાપનનું પરિશીલન. અમદાવાદ : બી. એસ. શાહ પ્રકાશન.

૪. વ્યાસ, ભટ્ટ, ત્રિવેદી, શાહ અને અન્ય. (૨૦૦૯). નામાનાં મૂળતત્ત્વો ભાગ-૨, ધોરણ – ૧૧. ગાંધીનગર : ગુજરાત રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક મંડળ.

૬. શાહ, ડી. બી. (૨૦૦૯). શૈક્ષણિક સંશોધન. અમદાવાદ : પ્રમુખ પ્રકાશન.

૭. દવે, જે. એસ. (૧૯૮૩). કેળવણીનાં તાત્વિક આધારો. અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ.

૮.દવે, જે. એસ. (૨૦૦૪). ભારતીય ચિંતકોનું શિક્ષણ ચિન્તન. (બીજી આવૃતિ). અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ.

૯.શાહ, ડી. બી. (૨૦૦૯). શૈક્ષણિક સંશોધન. અમદાવાદ : પ્રમુખ પ્રકાશન.

૧૦. સ્વામી, વી. (૧૯૭૮). વર્તમાન ભારત. રાજકોટ : શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ.

The Biggest Change of Globalization: Human Rights

ANILKUMAR DAYALJIBHAI PATEL
Assistant Professor,
Chaudhari M. Ed. College Gandhinagar, Gujarat (India)

1. Introduction

Many changes took place in the world in the last decade of 20th century. Liberalization, privatization and globalization have played an important role in bringing about these changes. These three factors have made an important contribution in opening up many new areas of development, industries and employment and in breaking age old traditions.

2. Globalization

Liberalization and privatization gave an impetus to globalization. These two elements gave birth to globalization. Globalization means the bonding of the whole world with a single thread, thus becoming one unit of the entire world or the coming together of all the countries of the world. The world is becoming smaller and the concept is one big village has arisen. The concept of a world village has been presented by Marshal Mac Luhan.

Some local, regional or national problems have now become global problems. The countries of the world reduced the restrictions and control a trade and commerce, factories and industries, exchange of teachers and students, import and export of goods, etc. India could not have been indifferent to these changes for it has political, cultural, trade related, educational and technology related bonds with many other countries of the world.

In order to march with the world, to stay in the mainstream of the world's nation and to make India a development nation, the government of India made certain changes in its economics policies, adopted a policy of liberalization and removed certain controls and restriction on trade, commerce and industry. It reduced taxes, announced substantial concessions in the export of goods and simplified the process of starting new industries. The gates of India were opened up for traders and industrialists from all over the world and non-resident Indians (NRIs). Indian traders and industrialist were granted certain reliefs and concessions. This led to an increase in India's trade with the world. India is marching ahead according to the rules laid down by the World Trade Organization (WTO). As a result, trade and commerce have developed. Our relations with the countries of the world in the political, trading, cultural, educational, tourism, etc. are strengthened. This has encouraged trade and industry. This is the result of globalization. The main motive force behind globalization is I.T.

3. Human rights

Globalization has created an urban society. Its benefits have manifold. The main benefit is to increase education in people. As a result poverty is decreased. People of India, to get more and more education, people have more increase expectations. As a result, at all the stages of civilization and in all kinds of social systems, man has certain expectations. He has certain definite expectations for the care, upbringing and well-being of himself, the members of his family and his friends. He has these expectations from the society and its components and the government. When a man's expectations are not fulfilled on account of pressures, political pressures, oppression or natural factors, he experiences helplessness and insecurity and becomes a victim of tyranny or

exploitation. At such a time he puts up a struggle. From many such struggles arises the question of human rights.

4. What is the meaning of Human Rights?

Social conditions necessary for the development of an individual's personality are generally called rights. With their exercise a person can achieve his all-round development. Human rights are a means for an individual to realize his wishes and dreams. If there is anything that binds different people living in all corners of the world without any exception, it is human rights." 'Human rights mean such a social structure and aspect of social organization as are absolutely necessary for the realization of the hopes and aspirations of all individuals or groups of individuals in the society.

5. Human Rights Day

Human Rights were recognized at world level after the Second World War. In 1948, the General Assembly of the United Nations passed a universal declaration of human rights. The day was December 10, 1948. This was the 'birthday' of human rights. Since that day, December 10, every year is observed as the 'Human Rights Day'' in the whole world including India.

6. Advantage of Human Rights:

Man achieves complete development because of human rights. They prevent the exploitation of man by others. An individual can develop himself according to his own wishes. He finds security. He becomes free from social pressure and from political oppression.

સંમિલિત શિક્ષણ

ડૉ. લતાકુમારી ડી. શર્મા

આસી. પ્રોફેસર, ધી ન્યૂ પ્રોગ્રેસિવ કોલેજ ઓફ ટીચર્સ એજ્યુકેશન, મહેસાણા

૧.પ્રસ્તાવના

શિક્ષણ એ સતત પરિવર્તનશીલ પ્રક્રિયા છે. સામાન્ય બાળકોની સાથે દિવ્યાંગો કે વિશિષ્ટ જરૂરિયાત ધરાવતા બાળકોનું શિક્ષણ પણ પરિવર્તન પામ્યું છે. ભારતની આઝાદી પહેલાં વિકલાંગો માટે સામાન્ય શિક્ષણથી અલગ, તેમની જરૂરિયાતો મુજબની શિક્ષણ વ્યવસ્થા હતી. જેને વિશિષ્ટ શિક્ષણ (Special Education) કહે છે. આજે પણ આપણે શ્રવણમંદ, દષ્ટિહિન કે મંદબુધ્ધિના બાળકોની અલગ એવી શાળાઓ જોઈએ છીએ તેને વિશિષ્ટ શાળાઓ કહેવાય છે. ઈ.સ. ૧૯૪૭માં ભારત સરકારે દિવ્યાંગ બાળકો માટે સંકલિત શિક્ષણ (Integrated Education) ની યોજના અમલમાં મૂકી. સંકલિત શિક્ષણ એટલે દિવ્યાંગ બાળકોને તેમની શારીરિક ખામીની જરૂરિયાત મુજબ વિશિષ્ટ શાળામાં શૈક્ષણિક કૌશલ્યો પ્રાપ્ત કરાવીને સમધારણ શાળા (Regular School) માં પ્રવેશ અપાવવો. સંકલિત શિક્ષણ વ્યવસ્થામાં દિવ્યાંગ બાળકને સમસ્યારૂપ માનવામાં આવતું હોવાથી આ વ્યવસ્થા બહુ અસરકારક સાબિત ન થઈ. આથી ભારત સરકારે ૨૦૦૯માં શિક્ષણનો અધિકાર (Right to Education - RTE) નું બીલ પસાર કર્યું. આથી આ કાયદા દ્વારા દિવ્યાંગ બાળકો માટે નવી શિક્ષણ વ્યવસ્થા આકાર પામી. જેનું નામ સંમિલિત શિક્ષણ (Inclusive Education) પાડવામાં આવ્યું.

આમ, સંમિલિત શિક્ષણ એટલે દિવ્યાંગ બાળકની શારીરિક ખામીની તરત જ ઓળખ કરી તેની ઘરની નજીકની સમધારણ શાળામાં પ્રવેશ અપાવવો. આ પ્રકારની સમધારણ શાળા કે જયાં દિવ્યાંગ બાળક અન્ય સામાન્ય બાળકની સાથે અભ્યાસ શરૂ કરે તેવી શાળાને સંમિલિત શાળા (Inclusive School) કહે છે.

૨.સંમિલિત શિક્ષણ

“સંમિલિત શિક્ષણ એ એવી નીતિનું અને પ્રક્રિયાનું અમલીકરણ છે કે જે બધા બાળકોને બધા કાર્યક્રમોમાં સહભાગી થવા કહે છે. સંમિલિત શિક્ષણ એ સામાન્ય શિક્ષણની પ્રણાલી નથી પરંતુ તે વિકલાંગ બાળકો માટે સામાન્ય શિક્ષણ પ્રણાલીનો જ એક ભાગ છે.” -મણિવન્નન (૨૦૦૧)

-“સંમિલિત શિક્ષણ એટલે વિકલાંગતા ધરાવતાં વિદ્યાર્થીઓને સામાન્ય શાળાનાં વર્ગખંડમાં તેના સાથી વિદ્યાર્થીઓ સાથે શિક્ષણ માટે મૂકવા.” -કુગલમાસ (૨૦૦૪)

૩.સંમિલિત શિક્ષણનાં સિધ્ધાંતો

UNESCO દ્વારા રજૂ થયેલાં સંમિલિત શિક્ષણનાં સિધ્ધાંતો નીચે મુજબ છે.

-દરેક બાળકને શિક્ષણ મેળવવાનો મૂળભૂત અધિકાર છે.

-શિક્ષણની પ્રણાલી એ વિવિધતા ભરેલા વિદ્યાર્થીઓને વિદ્યાર્થીઓની વસ્તીમાં સમાયોજિત કરવાની જરૂર છે.

-દરેક બાળકની લાક્ષણિકતા, ક્ષમતા, અભિરૂચિ અને જરૂરિયાતો અદ્વિતીય છે.

-જેને વિશિષ્ટ શિક્ષકની જરૂરિયાત છે તેઓને સમધારણ શાળા જ તે સુવિધા પહોંચાડે.

સંમિલિત શિક્ષણનાં લક્ષણો

-સમાવેશી શિક્ષણ ચોક્કસ જરૂરિયાતો સાથે વિશેષ સમસ્યાઓનો સામનો કરતા વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરવા માટેનો અભિગમ છે.

-સહાયક સેવાઓના યોગ્ય નેટવર્ક સાથે સામાન્ય પ્રાથમિક જોગવાઈઓ, શાળાઓ અને સામુદાયિક શિક્ષણની સુલભતા મારફતે વિકલાંગતા ધરાવતા કે સામાન્ય એમ તમામ વિદ્યાર્થીઓ એક સાથે શિક્ષણ મેળવી શકે છે.

-વિવિધ પ્રકારના વિદ્યાર્થીઓની જરૂરિયાતોને સમજી તેને પૂર્ણ કરવા તેની સાથે અનુકૂલન સાધીને અપનાવી લે છે.

-સમાવેશી શિક્ષણ એક ગતિશીલ પ્રક્રિયા છે જે સતત વિકસિત થયા કરે છે.

-સમાવેશી શિક્ષણ વિદ્યાર્થીઓમાં રહેલ તફાવતોને ધ્યાનમાં રાખે છે. જેવાં કે ઉંમર, લિંગ, ભાષા, વિકલાંગતા વગેરે.

આમ, સમાવેશી શિક્ષણ શૈક્ષણિક વ્યવસ્થાઓ, તેનાં મૂલ્યો, માહિતી વ્યવસ્થાઓ અને કાર્ય સંસ્કૃતિઓ, પ્રક્રિયાઓ અને માળખાનાં તમામ સ્તરમાં સમાવેશી નીતિઓ અને પધ્ધતિઓ મારફતે શારીરિક, સંવેદનશીલ, બૌધ્ધિક કે પારિસ્થિતિક વિકલાંગતા ધરાવતા હોય તેવા વિદ્યાર્થીઓ સહિત તમામ વિદ્યાર્થીઓ માટે મૂળભૂત માનવીય અને નાગરિક અધિકારો હાંસલ કરવાનું માધ્યમ છે.

૪. સંમિલિત શિક્ષણની સફળતા માટેની શરતો

સંમિલિત કે સમાવેશી શિક્ષણ અતિ આકર્ષક ફિલસૂફી છે. ત્યારે શૈક્ષણિક ક્ષેત્ર સાથે સંકળાયેલ કોઈપણ વ્યક્તિ એક વાત સાથે વધતા ઓછા અંશે સંમત છે કે દરેક શાળા અને દરેક શિક્ષકની સંમિલિત શિક્ષણ માટેની પધ્ધતિ નોંધપાત્ર રીતે અલગ હોય છે. બધાને એક જ લાકડીએ હાંકી ન શકાય. તેમ છતાં શિક્ષણની કેટલીક ચોક્કસ વ્યૂહરચનાઓ હોય છે જે સાધારણ શૈક્ષણિક વર્ગોની અંદર તમામ વિદ્યાર્થીઓની વિશિષ્ટ શૈક્ષણિક, સામાજિક અને સૂચના સંબંધિત જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરે છે. આ વ્યૂહરચનાઓ જરૂરી છે, જેથી આદર્શ વર્ગમાં વૈચારિક અને મૂલ્યપ્રધાન વલણથી સર્વ સમાવેશકતાનો ઉદ્દેશ પાર પડે.

૫. સર્વ સમાવેશી શિક્ષણની સફળતા માટે મહત્ત્વની બાબતો

૧.શૈક્ષણિક સુધારણા

જો સંમિલિતતાને સહભાગિતા વધારવાની અને વિદ્યાર્થીઓની સહભાગિતા અને શિક્ષણના અવરોધો દૂર કરનારી કે ઘટાડનારી દ્વિમાર્ગીય પ્રક્રિયા ગણવામાં આવે, તો શિક્ષણમાં સુધારણા મહત્વપૂર્ણ પાસું છે. તેમાં અભ્યાસના વાતાવરણમાં સુધારો એટલે કે ભૌતિક ગોઠવણો, મહત્વપૂર્ણ સ્થાનોમાં રેલિંગ મૂકવા, રૂમમાં સુધારા-વધારા, વ્હીલચેરની સુલભતા માટે ફલોર સ્પેસની પુનઃગોઠવણી વગેરે સામેલ છે.

ભૌતિક સુવિધાઓમાં સુધારણાની સાથે સાથે શિક્ષણની સામગ્રીમાં પણ સુધારણાને અવકાશ જરૂરી છે. વર્ગોમાં વિવિધ જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરવા વ્યક્તિગત વિદ્યાર્થીઓની શીખવાની વિશિષ્ટ જરૂરિયાતના આધારે જુદી જુદી સૂચનાઓનું આયોજન કરવું જોઈએ. અભ્યાસક્રમને સમજવા-ચકાસવા વિદ્યાર્થીઓને વિવિધ વિકલ્પો પ્રદાન કરવા, વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ કે જેની મારફતે વિદ્યાર્થીઓ માહિતી અને વિચારો સમજી શકે અને તેને 'ધારણ' કરી શકે તેવી સુવિધા પૂરી પાડવી. વર્ગમાં વિદ્યાર્થીઓની શિક્ષણની વિવિધ જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરવા એક નિશ્ચિત પાઠથી અલગ પડતી સૂચના પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ અને શિક્ષણના ઉદ્દેશો અને સૂચનાની ગતિ જેવા પરિબળો સાથે અનુકૂળતા ધરાવતા શિક્ષકો પ્રદાન કરવા જોઈએ.

સર્વસમાવેશી શિક્ષણ એટલે તમામ વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ વ્યવસ્થામાં સમાવી લેવા પરંતુ તેનો અર્થ એવો થતો નથી કે એક જ વર્ગમાં અગાઉથી નક્કી કરેલા અભ્યાસક્રમમાં તમામ વિદ્યાર્થીઓને એકસરખું શિક્ષણ આપવું. સર્વ સમાવેશી વર્ગમાં વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ એકસાથે હાથ ધરવામાં આવશે એટલે શિક્ષણ આપવાની પ્રક્રિયા વિદ્યાર્થી કેન્દ્રી બનાવવી જોઈએ. વિદ્યાર્થીઓ 'સક્રિય સંશોધક' તરીકે વિકસવા જરૂરી. આ માટે વિદ્યાર્થીઓએ નવું નવું વિચારવા પ્રેરિત કરવા એ અતિ ઉપયોગી વ્યૂહરચના છે. શાળામાં દરેક બાળકને તેની અભ્યાસની જરૂરિયાતને અનુરૂપ અભ્યાસક્રમ, પાઠ્યપુસ્તકો અને શૈક્ષણિક સામગ્રીની સમાન સુલભતા પ્રદાન થવી જોઈએ.

૩.માળખાકીય સુધારણા

સંમિલિત આંતરરાષ્ટ્રીય-૨૦૦૯ના "Better Education for all" *ઉપરના અહેવાલમાં કેટલીક બાબતો માળખાકીય સુધારણા માટે સૂચવી છે જે નીચે મુજબ છે.*

-સંમિલિત શિક્ષણ માટે રાજકીય નેતાગીરી અને સરકારી જવાબદારીઓ સ્થાપિત કરવી.

-સમાજનાં નાગરિકો, શિક્ષકો અને સરકારનાં પ્રતિનિધિઓ સાથે સંમિલિત શિક્ષણ માટેની ભાગીદારી રાષ્ટ્રીય અને રાજ્ય સ્તરે સ્થાપિત કરવી.

-રાષ્ટ્રીય અને રાજ્ય કક્ષાએ આયોજનો વિકસાવવાં અને તેનો અમલ કરવો. જેવા કે

-વિકલાંગ બાળકોને ઓળખવા

-વિકલાંગ બાળકોને ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ આપવું.

- વિકલાંગ બાળકોને જરૂરી સાધન-સુવિધાઓ પૂરી પાડવી.

-સંમિલિતતા માટેનો કાયદો

-સમાયોજન અને બિનભેદભાવ માટેની માર્ગદર્શિકા

-સમધારણ શાળાના શિક્ષકોને પ્રશિક્ષણ આપવું.

-જાહેરમાં વિકલાંગો માટે સામાજિક જાગરૂકતા

-સંમિલિત શિક્ષણ માટે જ્ઞાનનું નેટવર્ક.

૩.વ્યાવસાયિક વિકાસ

સંમિલિતતાની સફળતા વર્ગશિક્ષકોના હાથમાં હોય છે. જેઓ શૈક્ષણિક પરિવર્તન અને શાળા સુધારણા માટે મહત્વપૂર્ણ માધ્યમ છે. તેઓ શૈક્ષણિક વાસ્તવિકતાઓની અંદર બનાવવામાં આવેલી નીતિઓનો અમલ કરે છે. આ માટે વર્તણૂંકમાં પરિવર્તન જરૂરી છે. શિક્ષકોએ દ્રઢપણે માનવું જોઈએ કે તમામ વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરી શકે છે અને તેમણે વિવિધ ક્ષમતા ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓની સફળતા માટે યોજના બનાવવી જોઈએ. શિક્ષકો વર્ગમાં વિવિધ ક્ષમતા ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓને સ્વીકારે, માન્યતા આપે અને તેમની આંતરિક શક્તિને ખીલવવા પ્રયાસ કરે તે જરૂરી છે. એટલે તેમણે વિવિધ ક્ષમતા ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓનો સ્વીકાર કરીને ભાગીદારી અને સમાનતાને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ. વ્યાવસાયિક વિકાસ માટે દરેક કર્મચારી પાસે વિકલાંગતાને અનુરૂપ જરૂરી જ્ઞાન અને કૌશલ્યો હોવા પણ મહત્વનાં છે. જો સંમિલિત અભ્યાસ યોગ્ય રીતે અમલમાં આવ્યો હોય, તો દરેક કર્મચારી સંમિલિત અભ્યાસના પ્રતિમાનો જેવાં કે સહ-શિક્ષણ પરામર્શન અને પેરા-એજ્યુકેટર દ્વારા વ્યાવસાયિક વિકાસ પ્રાપ્ત કરે છે. કોઈપણ જાતની વિકલાંગતાની તાલીમ વિના શિક્ષકો કે કર્મચારી યોગ્ય રીતે સંમિલિત શિક્ષણને અમલમાં મૂકવા સક્ષમ બનશે નહી. આથી સમધારણ શાળાનાં તમામ કર્મચારીઓને વિકલાંગતા મુજબ જરૂરી કૌશલ્યોનું જ્ઞાન અને પ્રશિક્ષણ આપવું જરૂરી છે. શિક્ષકોને આ પ્રશિક્ષણ નિયમિત રીતે આપવું જોઈએ. આ માટે શાળાનાં શિક્ષકોએ વર્કશોપ, સેમિનાર વગેરે કાર્યક્રમોમાં ભાગ લેવો જોઈએ.

૪.સમુદાયની સહભાગિતા

સમુદાય એટલે માતા-પિતા, શાળા, શેરી, વિસ્તાર અને વિકલાંગ બાળકને શિક્ષણ મેળવવા જે-જે વ્યક્તિઓની જરૂર પડે તે તમામનો સમાવેશ સમુદાયમાં થાય છે. સમુદાયનાં આ બધાં સંશાધનો વિકલાંગ બાળકને સંમિલિત શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરાવવાથી શરૂ કરીને, શિક્ષણમાં પડતી મુશ્કેલીઓ દૂર કરવી, શિક્ષણમાં સફળતા અપાવવા સુધીની આખી પ્રક્રિયામાં સહભાગી બનાવવા જોઈએ. સમુદાય સંમિલિત શિક્ષણના અમલીકરણ માટે ચોક્કસ પ્રકારની ભૂમિકા ભજવે છે. સમુદાય વિકલાંગતાની ખોટી માન્યતાઓને દૂર કરી સાચી સમજ મેળવે તો તેના આ હકારાત્મક મનોવલણથી આખાયે સમુદાયમાં જે-તે વિકલાંગ બાળકનો સમાજનાં સભ્ય તરીકે સ્વીકાર થાય છે.

૫. ઉપસંહાર

સંમિલિત શિક્ષણના વિકાસમાં શિક્ષકોના મૂલ્યો, વર્તણૂકો, વ્યાવસાયિક કુશળતા અને માહિતીમાં સતત ફેરફાર જ સામેલ નથી પણ તેની સાથે તેમની તાલીમ અને સાથ સહકાર માટે જવાબદાર મૂલ્યો પણ સંકળાયેલા છે. આ સમસ્યાનું સમાધાન કરવા વ્યાવસાયિક વિકાસના સતત અને સુસંગત કાર્યક્રમ સંકળાયેલા છે. આ પરિવર્તન માટે મુખ્યત્વે શિક્ષક જવાબદાર હોવાથી જરૂરી ક્ષમતાનું નિર્માણ અને સર્વ સમાવેશી શિક્ષણને વાસ્તવિક બનાવવા કાળજીપૂર્વકનું આયોજન આવશ્યક છે.

સંદર્ભ

૧. Maitra, Krishna (2008). Inclusion Issues and Perspectives, Kanishka Publishers, Distributors, New Delhi.

૨. Jha, M. (2002). Inclusive Education for All, Schools without Walls, Heinemann Educational Publishers, Multivista Global Ltd., Chennai.

૩. Sharma, P. L. (2003). Planning Inclusive Education in Small Schools, RIE Mysore.

૪. *વ્યાસ, ધવલ પી. (૨૦૧૬). સંમિલિત શાળાનું નિર્માણ. અમોલ પ્રકાશન, અમદાવાદ.*

૫. *ચઢ્ઢા, અનુપ્રિયા (જાન્યુ.૨૦૧૬). સર્વસમાવેશક શિક્ષણ. યોજના માસિક, અમદાવાદ-૭.*

માનવજાતના શિક્ષક મહાત્માગાંધી ના કેળવણી વિષયક વિચારોઃ એક અભ્યાસ

મૃણાલી ચૌહાણ
શ્રી એમ.ડી. પટેલ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન(એમ.એડ.), ઝુંડાલ, ગાંધીનગર

ચાવીરૂપ શબ્દોઃ મહાત્મા ગાંધી, શિક્ષણ, કેળવણી, ફિલસૂફી

આપણી આધુનિક કેળવણી રાષ્ટ્રીય નથી. તેથી પ્રજાને જે લાભ મળવો જોઈએ તે મળતો નથી.આપણા બાળકો કેળવણી લે તો ચીમળાઈ જાય છે તેઓ પુરુષાર્થહીન બને છે. તેઓને મળેલા જ્ઞાનનો ફેલાવો જનસમાજમાં નથી થતો, તેઓના કુટુંબમાં પણ નથી થતો. આધુનિક કેળવણીનો ઉદ્દેશ પણ યુવક વર્ગને મન તો કેવળ નોકરી મેળવી આર્થિક સ્થિતિ વધારવાનો હોય છે. ઉપરના ફકરામાં લખાયેલા શબ્દો મહાત્મા ગાંધીના છે અને એ પણ ૧૦૦ વર્ષ પહેલાના. ગાંધીજીના સ્વ હસ્તાક્ષરમાં આ પત્ર ૧૮ જાન્યુઆરી, ૧૯૧૭માં લખાયેલો છે ગાંધીજીની આ વાતો આજે પણ એટલી જ સાચી છે. આઝાદી પછી આટલા વર્ષેય આપણે શિક્ષણ થકી સમાજ પરિવર્તન આપણે મેળવી શક્યા નથી. શિક્ષણ થકી મળેલા જ્ઞાનનો ફેલાવો જનસમાજ સુધી આપણે વિસ્તારી શક્યા નથી.

આજે એવી સ્થિતિ છે કે શિક્ષણ માત્ર ને માત્ર નોકરી મેળવવા માટેનો એક વિકલ્પ હોય એવું વાતાવરણ વિસકસી રહ્યું છે. રોજગાર ક્ષમતા અને રોજગાર ક્ષેત્ર- આ બે મુદ્દાને ધ્યાનમાં લઈને શિક્ષણ મેળવવાની ઘેલછા અત્યારે વ્યાપક બની છે.દર વર્ષે પ્રથમ વર્ષમાં કૉલેજમાં પ્રવેશ મેળવતા ૧૦૦ માંથી ૯૯ યુવાનના જવાબમાં ગ્રેજ્યુએટ બનીને નોકરી મેળવવાનો જ રસ્તો હોવાનું માને છે. ગાંધીએ સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે ‘કેળવણીની ઘટના જનસમાજની હાજતોને ઉદ્દેશીને હોવી જોઈએ એ કેળવણીનું સૂત્ર છે. આપણી શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં આ વિચારને સ્થાન જ અપાયું નથી એવી સ્થિતિ છે ’ પણ ગાંધી આવી સ્થિતિને કોસતા રહીને બેસી ના રહેતા તેઓ તેમના વિચાર અને વિચારને પ્રયોજીને સારા પરિણામ મેળવવા સક્રીય બનતા હતા.ખૂટતી બાબતો જોડવા માટેના પ્રયાસો પણ પ્રયોજતા. સત્યના આ પ્રયોગવીરે શિક્ષણમાં બદલાવ આણીને પ્રજામતને કેળવવાનો સીધો રસ્તો જોયો, ‘રાષ્ટ્રીય નિશાળ ખોલવામાં.’

રાષ્ટ્રીય નિશાળમાં ભણતર કેવું હશે એની માર્ગદર્શક ભૂમિકા બાંધતા ગાંધી કહે છે કે મુખ્ય શિક્ષણ શારીરિક, માનસિક અને ધાર્મિક આપવામાં આવશે. શારીરિક શિક્ષણમાં ખેતીવાડીનું, વણાટનું કામ શીખવવામાં આવશે. સુથાર, લુહાર ઈત્યાદિના હથિયારોનો ઉપયોગ શીખવવામાં આવશે. ૧૦૦ વર્ષ પહેલા વ્યક્ત થયેલા ગાંધી વિચારને આજે યુનિવર્સિટી ગ્રાંટસ કમિશન સમગ્ર દેશમાં રાષ્ટ્રીય ઉચ્ચત્તર શિક્ષા અભિયાન ‘રુસા’ અંતર્ગત વ્યાવસાયિક અભ્યાસક્રમો દ્વારા કૉલેજિયન યુવાનો માટે કૉલેજ કક્ષાએ જ ‘સ્કીલ ડેવલોપમેન્ટ’ ના પ્રયાસો શરુ કરી રહી છે એમાં એ દ્દષ્ટિએ ગાંધી વિચાર ઝીલાયો છે એમ કહી શકાય. ગાંધી સુથારી-લુહારી કામ રમૂજ ન થાય તે રીતે કેમ શીખી શકાય? (પર્સનાલિટી ડેવલપમેન્ટ) અકસ્માત થાય કે આગ લાગે ત્યારે ચૂપકીદીથી (ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ) કેમ કામ કરવું, આરોગ્ય સાચવણી સાથે ઘરઘથ્થુ ઈલાજો (નર્સિંગ) શીખવવાનું અને શરીરના અવયવોનું (ગાંધીએ જાતિય શિક્ષણ એવો શબ્દો વાપર્યા વગર કહ્યું છે) અને ઝાડપાનનું (પર્યાવરણ) શિક્ષણ અપાશે એમ નોંધ્યું છે.

રાષ્ટ્રીય શાળાના શિક્ષણ વિશે વધુ તેઓ કહે છે વિદ્યાર્થીઓના માનસિક શિક્ષણમાં ગુજરાતી, મરાઠી, હિંદી અને સંસ્કૃત ફરજિયાત શીખવવામાં આવશે. વાલી તરીકે આજના સમયે આપણે ભલે આપણા સંતાનોને ગાડરિયા પ્રવાહમાં અંગ્રેજી માધ્યમમાં ભણાવવા માટે ઘેલા હોઈએ. પણ ગાંધી એ સ્પષ્ટ કર્યું હતું. ‘રાષ્ટ્રીય શાળામાં પહેલા ત્રણ વર્ષ ઈંગ્રેજી શીખવવામાં નહીં આવે.’ માનસિક શિક્ષણની પ્રક્રિયામાં વિદ્યાર્થીઓનો માનસિક વિકાસ અટવાય નહીં એ આશયે ત્રણ વર્ષ ઈંગ્રેજીને ભણતરમાંથી તિલાંજલિ આપવો જરુરી તેમને જરુર જણાઈ હશે.
આ ઉપરાંત ગણિતશાસ્ત્રમાં અંકગણિત, બીજ ગણિત તથા ભૂમિતિ, દેશી હિસાબ, નામું, ચાલુ તોલ, ઈતિહાસ, ભૂગોળ અને ખગોળવિદ્યાના મુળતત્ત્વો, રસાયણ શાસ્ત્રની પાયાની બાબતો તથા શિક્ષણમાં સામાન્ય ધર્મના તત્વો શીખવવાનો સમાવેશ કરવામાં આવશે એમ ‘ભાર વગરનું ભણતર’ એવા કોઈ સૂત્રાત્મક વાક્ય વિશેષણ વગર સરળ ભણતર થકી શ્રેષ્ઠ ગ ણતરનો ઈલાજ તેમણે રાષ્ટ્રીય શાળા થકી દર્શાવ્યો હતો.
આ શાળામાં દર વર્ષે શિક્ષણ લેનારનું જ્ઞાન લગભગ સારા ગ્રેજ્યુએટ જેટલું હશે એવી આશા વ્યક્ત કરતા તેઓ તર્ક રજૂ કરે છે કે વિદ્યાર્થીની ઉપર ઈંગ્રેજી શીખવાનો બોજો ઓછો રહેશે એટલે બચતા સમયમાં જે ઉપયોગી જ્ઞાન ગ્રેજ્યુએટને મળે છે તે તેમાં અપાઈ જશે. પરિક્ષા ભયમાંથી વિદ્યાર્થીને મુક્ત કરવામાં આવશે. દરેક વિદ્યાર્થીની તપાસ થતી રહેશે પણ તે શાળાના જ શિક્ષકો મારફતે. (Only Internal Exams! એમ આજના વર્તમાનનો સંદર્ભે નોંધવું પડે.)

આજે યુ.જી.સી.એ લાગુ કરેલી અધ્યાપકો માટેની કામગીરી ગુણાંકન પદ્ધતિસંદર્ભે ગાંધીની શિક્ષક વિશેની વાત એક જ વાક્યમાં સમાઈ જાય છે. ગાંધીએ કહ્યું છે - ‘શિક્ષકમાં ઝવેરાત હશે તો શિક્ષણનો યાંત્રિક ભાગ છે એ તો સહુને મળી રહેશે.’ અને વિદ્યાર્થી જયારે શાળામાંથી બહાર નીકળે ત્યારે તેની શક્તિનો વહેવારમાં ઉપયોગ કરે એ જ તેના શિક્ષકનું ખરું માપ ગણાશે. નોકરીએ વિદ્યા શીખવાનો હેતુ છે એ વહેમ દરેક પ્રસંગે દૂર કરવાં આવશે. આવા શિક્ષણ થકી વિદ્યાર્થીને થોડાં જ વર્ષોમાં એવો જુસ્સો આવવાનો સંભવ છે કે તેને પોતાની આજીવિકાને વિષે

શંકા કે ભય નહીં રહે. આ શાળામાં ફી નહીં લેવામાં આવે એવી મહત્ત્વની વાત કરતાં મહાત્મા ગાંધીની વાતમાં આજના શિક્ષણ થકી નોકરી મળશે? એવા વાલીઓ, સરકાર અને ખુદ વિદ્યાર્થીઓને મૂંઝવનારા પ્રશ્નના ઉકેલની વાત પણ આવી જાય છે.

કેળવણીના વિચારમાં ગાંધીજીએ શિક્ષણના કેન્દ્રમાં છે એવા વિદ્યાર્થીઓનો પણ વિચાર કર્યો છે એમ સ્પષ્ટ કહી શકાય એવો ઉલ્લેખ તેમના જ એક પત્રમાં મળે છે: વૈશાખ વદ અગિયાર,૧૭ મે, ૧૯૧૭ના બેતિયા, બિહારથી ગાંધીજી તેમના સાથી નરહરિ પરીખને જે પત્ર લખે છે તેમાં શિક્ષણ વિશે વિચાર રજૂ કરતાં જોવા મળે છે. પરીખને ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલેના ભાષણોનો તરજુમો અને શિક્ષણ બંને કામ સોંપાયા હતા આને ધ્યાનમાં લેતા તેઓ કહે છે, શિક્ષણ અને ભાષણોમાં ભાષાંતર આ બંને કામનો બોજો તમારાથી ઉપાડાય એ બાબતે મને શંકા છે. પત્રની શરુઆતમાં બે લીટી પછી સીધો જ શિક્ષણ સંબંધે પોતાનો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય આપતા તેઓ કહે છે કે શિક્ષણ વિષે મારા વિચારો બહુ આકરા છે. આપણે શિષ્યોમાં જો આપણો આત્મા રેડવા ઈચ્છીએ તો તેઓને શિક્ષણનું જ મનન નિરંતર કરવું જોઈએ.

શિક્ષક અને વિદ્યાર્થીને ગુરુ-શિષ્યના રુપે જ જોતાં ગાંધી વિદ્યાર્થીઓ ઉપર રોષ ન કરીએ, એવી શિખ આપતા કહે છે, આપણું તેઓને, (શિક્ષકે વિદ્યાર્થીને) સારામાં સારી ભાષામાં, જે આપવાનું હોય તે દિન પ્રતિધિન આપીએ તેમાં આપણો બધો કાળ ચાલ્યો જાય. શિક્ષક પોતાની જાત નિચોવીને પોતાના વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણથી તરબતર કરે અને એમાં જ શિક્ષકનો સંપૂર્ણ સમય જવો જોઈએ. એ સમયે પણ શિક્ષણ પદ્ધતિ બદલવાના વિચારો ફેલાયા હતા. એ વિચારોનો પડઘો પાડતાં ગાંધી પત્રમાં લખે છે : ''આપણે હમણાં તો પદ્ધતિનો પણ વિચાર કરવાનો રહ્યો. નવી રીતે જ બધું આપવાનું.'' ને પાછા નોંધે છે કે 'આ તો હું તમારીને બધા શિક્ષકોની ભવિષ્યની જવાબદારીને અંગે લખી નાખું છું.'

ગાંધીજી શિક્ષણ સંબંધે વિચારોનો દૌર આગળ ચલાવતા લખે છે – બધા શિક્ષકોએ અઠવાડિયે એક વખત તો મળીને અરસપરસના અનુભવની આપ-લે કરી યોગ્ય ફેરફાર કરવા ઘટે તે કરવાની જરુર રહેશે. જુદા જુદા વિષયોના શિક્ષકો તેમના વિષયને જ્યારે વર્ગખંડમાં વિદ્યાર્થીઓને ભણાવતા હોય એ અનુભવો અન્ય વિષયના શિક્ષકો સાથે સંવાદ સાથે અનુભવ આપલે કરવા પર તેમણે ભાર મૂક્યો હતો. શિક્ષકો એકબીજા સાથે એકબીજાના વિષયો સંદર્ભે અંદરોઅંદર ચર્ચા કરે તેની સાથે તેમણે એવી પણ આશા વ્યક્ત કરી હતી કે શિક્ષણ પદ્ધતિમાં સમજુ વિદ્યાર્થીઓની સલાહ લેવી. તેમની સૂચના માગવી, જરુરનું જોઉં છું - આ વિચાર સાથે શિક્ષણ જેમને આપવાનું છે એવા વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ પ્રાપ્તિના કાર્યમાં જોડવાના વિચાર વ્યક્ત કર્યો હતો. માત્ર વિચાર પણ નહીં એથી આગળ વધીને સમજુ વિદ્યારઅથીઓની સામેલગીરીને જરુરી પણ લેખી હતી એવી સ્પષ્ટતા કરવી ઘટે. શિક્ષકોએ પોતે તેમના કામમાં રહેલા વિષયો જેમાં પોતે અજ્ઞાન હોય તે કરી લેવા ઈજન આપતા ગાંધી વધુમાં લખે છે ખાસ કરીને હિંદીની જરૂરિયાત આ કાર્યમાં સવિશેષ છે. ભારતીયોને જોડતી ભાષા તરીકે હિંદીનું મહત્ત્વ કશાય શબ્દના આડંબર સ્પષ્ટ કરતા તેઓ કહે છે, હિંદી વિનાનું શિક્ષણ તદ્દન અધુરું છે, હિંદી વિનાનું શિક્ષણ તદ્દન અધુરું છે એમ મને તો હંમેશા સાબિત થયા કરે છે.

હિંદીની સાથોસાથ ગુજરાતીનું મહત્ત્વ પણ ધ્યાનમાં લેતા ગાંધીજી કહે છે, શિક્ષકોનું ગુજરાતી ઘણું ઊંચે દરજ્જે ચડે, પુરાણાં ગુજરાતી પુસ્તકો સહેલાઈથી સમજી શકાય તેને સારું જો આનંદશંકર ધ્રુવ કે કેશવલાલ ધ્રુવ (દિવાન બહાદુર) એક કલાક હંમેશા કે અઠવાડિયાના અમુક કલાક આપે તો સારું એમ લાગે છે. ગુજરાતીમાં કેટલે સુધી આપણે આગળ વધી શકીએ છીએ, સારાં પુસ્તકો કોને કહેવા, નવા શબ્દોમાં તરજુમા શું કરવા એ બધાનો વિચાર આ વિદ્વાનોના વાર્તાલાપ થકી થઈ શકશે એવી આશા તેઓ વ્યક્ત કરે છે. શિક્ષકોને કેટલુંક સમજાવવામાં મુશ્કેલી આવતી હોય તેનો નિર્ણય આવા વિદ્વાનો સાથેના વિચાર વિમર્શ થકી મેળવી શકાય તેવો ઉલ્લેખ પણ તેઓ કરે છે. આમ કરવાથી ગુજરાતી ભાષાના સ્તંભો પણ વધારે પ્રકાશ પામશે ને કેટલુંક તેઓને નથી વિચાર્યું તે વિચારવાનો તેમને પ્રસંગ આવશે. શિક્ષકોની પરિભાષા એક થશે અને જોડણી વગેરેનો નિર્ણય થશે. હાલ તો આપણે બધાને સારું પોતપોતાના નિયમો (જોડણીના નિયમો) છે અથવા નિયમો વિના કામ કરીએ છીએ. ઉલ્લેખનીય છે કે જોડણી સંબંધે સ્પષ્ટ નિયમો ન હતા એ બાબતનો ઉલ્લેખ આ પત્રમાં તેઓ વ્યક્ત કરે છે અને થોડા વર્ષો બાદ જોડણી અંગેના નિયમોનું પુસ્તક ગાંધીજી આપવાને ઉપલબ્ધ કરાવે છે એની નોંધ લેવી જોઈએ. મહાત્મા ગાંધી વ્યવસાયે શિક્ષક ન હતા પરંતુ તેમણે ધર્મ, વર્ગ, જાતિ વર્ણ કે સ્ત્રી-પુરુષના કશા પણ ભેદભાવ રાખ્યા વિના જીવનભર તેઓ માનવ જાતના શિક્ષક રહ્યા હતા એમના વ્યક્તિત્વમાંથી સમાજનું સારું કરવાની ભાવના સતત ઝલકતી રહેતી હતી. ભારતીયોની પ્રગતિ અને વિકાસની ભાવનાથી તેમણે શિક્ષણને શાળા-કોલેજની દિવાલોની બહાર લાવીને શ્રેષ્ઠ જગત બનાવવાના પ્રયાસ કર્યા હતા. રાજકીય ક્ષેત્ર અને સમાજસુધારાના ક્ષેત્રે ગાંધીજીના વિચારો તરફ સારું એવુ ધ્યાન દોરાયું છે પરંતુ કેળવણીના ક્ષેત્રમાં મહાત્મા ગાંધીના વિચારો તરફ કેળવણીકારો અને શિક્ષણ નીતિ નિર્ધારકોનું લગભગ નહિવત ધ્યાન આકર્ષિત થયું છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી. પ્રસ્તુત લેખ ગાંધીજીના કેળવણી ફિલસૂફી વિષયક વિચારોના સંદર્ભમાં તૈયાર કર્યો છે.

ગાંધીજીના કેળવણી વિષયક વિચારોને આધારે ડૉ. મણિભાઈ શિવાભાઈ પટેલે ' ધ એજ્યુકેશનલ થિયરી ઓફ મહાત્મા ગાંધી' વિષય પર મુંબઈ યુનિવર્સિટીએ ડોક્ટરેટની પદવી પ્રાપ્ત કરી હતી. આ મહાનિબંધ પરને પુસ્તક રૂપે પ્રસિધ્ધ થયું છે જેના આમુખમાં પીએચ.ડી. સંશોધનના આધારે જાણીતા ગાંધીવાદી હંસા મહેતાએ લખે છે: ''કેળવણીના ફિલસૂફ તરીકે ગાંધીજીએ પ્રકૃતિવાદ, ધ્યેયવાદ, અને વ્યવ્હારવાદ વગેરે પ્રધાન કેળવણી ફિલસૂફીની વિચારસરણીઓને અલગ અલગ નહિ પરંતુ સાથે જોડીને સાયુજ્ય દર્શાવ્યું છે જે આજની જરૂરિયાતો પુરી પાડવાની તથા માનવીના આત્માની ઊંચી આકાંક્ષાઓ સંતોષે એવા કેળવણીના સિધ્ધાંતોને જન્મ આપે છે''

સંદર્ભ

ગાંધીજીનો અક્ષર દેહ, ભાગ-૧૩, ૨૪૨, રાષ્ટ્રીય ગુજરાતી શાળા, પૃષ્ઠ : ૩૦૬ થી ૩૦૮.
મહાત્મા ગાંધીની કેળવણીની ફિલસૂફી લેખક - ડૉ. મણિભાઈ શિવાભાઈ પટેલ, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ, વર્ષ-૧૯૫૯.

The role of the Principal in development of institutional atmosphere in Primary School

NITABEN C. PATEL
Aasistant Professor,
Shri M .K. MEHTA College of Education, Umargam

1. Introduction

Atmosphere is an internal matter of the institution. When we enter in an institution, we feel the fragrance of instutition in the air. And each school is different in that sense.

The at mosphere of the school helps to create the knowledge of of education.in a school , we have three important factors – (1) Teaching (2) Non – Teaching (3) Others. And these three factor, the Principal, who in the soul of an institution, who gives guidance to teachers and students. So the role of the principal is very crucial and important in the development of school''s atmosphere.

He must have the vision regarding the school''s atmosphere. He must have ability to know the teacher''s strength & weak points and He must know how to use these strength and he must have good relation with everyone and if this happens, we can create healthy, joyful atmosphere.

2. The Problem of the study

"The role of the Principal in development of institutional atmosphere in Primary School"

3. Importance of the Study:

The following are the importance of the present research:

•It will be helpful to improve the helpful quality of the primary school.

•It will help to make the co-curricular activities interesting in primary school.

•It will help to improve the level of education in the primary school.

•To give most useful information of the primary school.It will provide the useful information to all the presons connected to the primary school.

4. Objectives

1.To study the institutional atmosphere of the primary school.

2.To know the role of the principal to make the atmosphere healthy of the primary school

5. Quations

1. How is the atmosphere of the priary school ?
2. What is the role of the principal to make the healthy atmosphere of the primary school ?

6. Limitarions of the study

In the present study, only the granted primary schools of valsad district were taken as sample.

7. Design of the study

7.1 Sampal

In present research only 25 principals of valsad district were used as a sampal and the random method of sampling was used.

7.2 Tool

The purpose of this research was to know the role of primary school principals. That"s why the researcher has used the questionnaire made by Pro. Shah as a tool in which there were 12 questions.

8. Analysis of the data

The statistical technique of percentage was used to analyses the data.

9. Interpretation of the data

No.	Sentence	Yes	No
1	The Principals of school should give more important to the student"s questions.	84 %	16%
2	The admission process should be made easy.	64%	36%
3	Every person of school should be given important in the process of decision making.	64%	36%
4	The best use of school"s physical facilities should become the positive point of the principal.	72%	28%
5	The responsibilities of the entrance , dustbin, suggestion box, cleanliness of the school shold be given.	68%	32%
6	The goal of school is to get the best result.	100%	-
7	IN maintaining the school discipline he should take the strict decision.	36%	64%
8	The school has to develop itself without taking help from outside.	24%	76%
9	The school should become aware about parents contact.	100%	-
10	The co-curricular activities should be held in extra time.	48%	52%
11	Every school has its own school song and slogan.	68%	32%
12	School has to develop financially with the human & social development.	60%	40%

The analysis of the above table shows that the principal have given positive response on the statements like " The principals of school should give more important to the student’s question " and " The best use of school’s physical facilities should become the positive point of the principal " Most of the principals agree on the statement that " The goal of a school is to get the best result " and " The school should become aware about parents contact ". But they don’t agree where the matter comes to co- curricular activities. They believe that it should not be held in extra time.

10. Findings

The Principal belives that

- The Principals of school should give more important to the student"s question.
- The goal of school is to get the best result.
- The school should become aware parents contact.
- The best use of school"s Physical facilities should become the positive of the principal.

The Principal didn"t give the clear opinion on the statement like

- The co-curricular activities should be held in extra time.

•School has to develop financially with the human & social development.

The Principals dont''s believes that
- The Principal has to develop itself without taking help from outside.

References

1. Perspectives in Education (volume 21 Issue No.1) , jan. 2005 a journal of the Socitety for Eduational Research and Development.
2. Marmar Mukhopadhyay (2004) , Leadership for Institution Building in Education, Author: Society for Educational Research and Development, Baroda.
3. શાહ, અશ્વિન ડી. (૨૦૦૪) , સંસ્થાકીય પર્યાવરણ, ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ.

Globalization and Teacher Education

DR. PARESH VANKAR
Principal,
Govt. Primary School

1. Introduction

In the Twenty-first century, nations will become both more competitive and yet more interdependent, and their future ever more dependent on the knowledge, skills and resourcefulness of its people, creating new opportunities and difficulties for education. We believe that the opportunities created by global processes will be actualized only if we continue to insist that education is a basic human right and to resist the tendency to reduce education into yet another market commodity. If we fail, we fear that our world will become increasingly unequal, competitive, polarized, conflicted and dangerous.

2. Inequality and polarization

At least three global trends pose challenges for education in the Twenty-first century and will make the task of learning to live together ever more important and challenging: inequality, population movements and the new information and communication technologies. UNDP and others have warned that globalization is increasing the gap between the rich and the poor, between the connected and isolated cultural groups. Inequality **within** countries certainly has increased dramatically over the past 20 to 30 years. As measured by the Gina co-efficient, the greatest income inequalities are in Latin America (especially in Brazil and Paraguay), while the most dramatic rises since the 1980s have been in Eastern Europe and the CIS countries. Associated with these gaps is the upsurge in violence, crime, corruption and even genocide. Among the OECD countries, UK, USA and Australia show the greatest gaps between the richest and poorest 20 per cent of the population, with the UK registering an increase of over 30per cent in inequality in disposable income in the 1980s. Inequality **between** countries has also increased dramatically this century, the income gap between the fifth of the world's richest countries and the fifth living in the world's poorest jumping from 11:1 in 1913, to 30:1 in 1960, and to 74:1 in 1997. Thus today more than one quarter of the population, some 1.3 billion people live, in abject poverty on incomes of less than $1 day, while the assets of the three richest people in the world exceed the combined GNP of all Laces. Despite the commitments made at Justine, Beijing and Copenhagen and the rapid increases in GNP per capita within the OECD countries, there has been a dramatic decline in aid provided for developing countries since 1992. Private foreign investment and loans have replaced aid, but the UNESCO-ILO studies of structural adjustment show the burden of debt falls most heavily on the public education and health services available to poor and marginalized groups. The research clearly shows that the greater the inequality within a country, the greater the suffering of the poor and the greater the marginalization of minority cultures.

3. New information and communication technologies (NICT)

The most visible symbol of globalization has been the spectacular development of information and communication technologies and the creation of planetary networks with no structured organization or centralized management. The Nits constitute an extra-ordinary resource base for the storing, dissemination and sharing of information, and strengthen intercultural exchanges and democratic participation. They do offer new possibilities for providing access to education for large numbers and isolated communities with economies of scale, multiple channels of communication, visualization and simulation, and powerful means for the exchange, processing and storage of information. While enhancing the free flow of information, the very openness of our new

communication systems make money laundering and dissemination of pedophilia and the culture of violence and racism easier. In the absence of controls, education systems can be expected to be called upon not only to help equip the young with the skills needed to use new information and communication tools but also to promote moral development and to make wise choices. The second issue of concern relates to the impact on cultures and languages of new technologies and media. In theory, the new tools are neutral – if we invest wisely, NICT can help preserve threatened languages and cultural products and promote inter-cultural learning and understanding. Amid the multitude of websites and programs that celebrate travel, adventure and nature, we can find some which do attempt to build a deeper understanding of the cultures of others. NICT also open new opportunities for cultural minorities to interact in their own language and to support multi-lingual instruction. But currently the production of world's cultural 'exports' is dominated by a handful of extremely powerful and wealthy global magnates: 60 per cent of the Internet hosts and 83 per cent of the usage of the net are in the USA, and only 11per cent is outside USA and Europe. Global monopolies controlling NICT may accelerate the homogenization of the world's cultures and the extinction of many of its 6,000 languages.

4. How will these global trends affect education?

In part, the answer may lie in existing trends in the delivery of educational programs. Educational programs cannot operate without educational materials and equipment (or 'goods') and in the absence of quality educational 'services.' Increasingly educational goods and services are being privatized. The Education and Training industry is now North America's second largest accounting for nearly 10 per cent of GDP. It is also the fifth largest service export in the USA (and seventh in Australia). Of the $26 billion spent on educational goods and services in 1997, $2.1 billion was for the web and about $1 billion for software. For other OECD countries, the export of textbooks and services is also big business: in 1997, the UK exported over $114 million worth of textbooks. Worldwide, the market for educational software now stands at over $4 billion.

In a highly competitive and polarized world, there has also been a significant growth in the 'shadow education system' – the world of private tutoring: more than half of the students in secondary school receive tutoring in countries like Japan, Mauritius and ROK. In ROK, spending on private tutoring in 1996 was half as much again as public expenditure. Such growth seems to be a social response to inadequacies in government support for education, both in quantitative and qualitative terms, and can only lead to further exacerbation of inequalities and polarization. If current global trends continue, commercial activity in educational goods and services can be expected to grow substantially and education itself will become more 'globalize.' Highly capitalized educational publishers are shifting from marketing individual titles to marketing services to local publishers, while modern testing agencies are following a similar path. Standards for educational performance are becoming international as we have seen from OECD's Education at a Glance. The student body, faculty, courses and teaching provided by major universities are all being increasingly 'internationalized.'

5. Globalization and Higher Education

Today, global wealth is concentrated less and less in factories and the land, and more and more in knowledge and skills. In the USA human capital is now estimated to be at least three times more important than physical capital. Participation in the rapidly changing knowledge society of the Twenty-first century demands new knowledge and skills and learning throughout life, and higher qualifications than ever before. As a result, the demand for higher education is growing constantly, higher education systems are under great strain to cope with dramatic increases in numbers without a commensurate increase in public funding. In many countries, expansion, both public and private, has been 'unbridled, unplanned and often chaotic'. The results – deterioration in average quality, continuing inter-regional, inter-country and intra-country inequalities, and increased for profit

provision of higher education – could have serious consequences' for developing countries and disadvantaged groups and the very concept of the 'university.'

The World Conference on Higher Education (Paris, 1998) sought to 'set the direction needed to prepare higher education for the tasks that await it in the Twenty-first century, and to help 158 Global trends in education mankind and the community of nations to strive out towards a better future, towards a world more just, more humane, more caring and more peaceful' by establishing a few key principles and priorities for action. The Conference showed the need to strengthen the traditional research and specialized teaching functions of the university, while at the same time to insist on its intercultural and international mission of higher education in the Twenty-first century.

Globalization processes have led to an unprecedented demand for access to higher education while at the same time most governments are unwilling or unable to provide the necessary support to public institutions. Thus the dramatic growth in private and open higher education, the financial and identity crisis facing universities worldwide, and the intense and increasing competition for overseas students among the big league of internationalized universities and for adult learners from open and virtual corporate universities. In this context, I would hope that governments see beyond the immediate and understand that within the walls of the University there is a treasure within.

6. Globalization and Teacher Education

The Delores report (UNESCO, 1996) sets out an agenda for the future which implies that significant changes are needed in pre-service teacher education programs if we are to select and prepare a new generation of teachers equipped with the knowledge, skills and values to help their culturally different and their socially disadvantaged students to learn, to resolve conflicts peacefully, to respect each other's dignity and cultures, and to become socially responsible citizens. What emerges from the research is that teacher education which follows the 'Do as I say, not do as I do model' has to be replaced by one which sees learning to teach as a deeply personal activity in which includes activities designed to develop sensitivity to cultures, languages and lives of children coming from different social and cultural groups, and which provides constant and significant support, working with cohort groups, and a systematic long-term message which provides guidance and direction for personal development. The direction and culture of educational research must also change if we are to reform educational policies, established practice, curricula and teaching materials in ways which facilitate intercultural learning and ameliorate the problems created by disadvantage and discrimination in education and society. For example, there is a great deal that we do not know about the impact of international and government policies what is happening in our multicultural schools and universities; about the content and processes of education in traditional and contemporary cultural contexts; about the conditions under which intercultural learning and conflicts are resolved peacefully in different settings; about how best to select, prepare and support teachers and communities to cope with the realities and contradictions created by shifts in population, technology and policy; about the effectiveness of different approaches to combating violence, racism, substance abuse and suicide in our schools and universities. Another research agenda for the Twenty-first century relates to the impact of different types of student and faculty exchange programs, citizenship education, interactive multimedia packages and the web on intercultural sensitivity and the conditions under which various types of learning experiences transfer into acceptance of difference and tolerance in one's own community, school or university.

7. How do education systems respond to ever increasing cultural diversity?

In every country, one of the prime functions of education has been that of building a social cohesive society – one held together by shared values, purposes and activities. While economic growth often seems to be driving government policy, building social cohesion still remains one of the main purposes of public education, and particularly as our societies become ever more multicultural. Historically, at least four different approaches to cultural diversity have emerged: (a) **assimilation**:

imposing a common nationality (b**) melting pot**: gradually developing a national culture (c) **differentia list**: developing a common nationality but minimizing interaction with and among minority cultures, and (d**) multiculturalism**: developing unity within diversity. Until recently, most national education systems were designed to more or less impose one culture – usually that of the dominant race, class or political party or colonial power. While there has been almost as much backsliding as progress, countries like Australia, Canada and New Zealand are beginning to understand that that their diversity of cultures is a treasure within and not a threat to social cohesion – provided that the rights and cultures of all groups are respected. UNESCO's constitution stresses both the 'fruitful diversity of cultures,' and 'the intellectual and moral solidarity of mankind.' In a globalize world, we all must face the problem of reconciling the ideal of respect for diversity with concerns for societal cohesion and the promotion of universally shared values and norms.

Even in well-established democracies, the will to learn to live together in a society with increasing cultural, religious and racial diversity is not assured. At first, immigrant cultural groups and the establishment tend to live out their separate lives, co-existing with limited interaction or understanding of each other in a society that is multi-cultural only in the demographic descriptive sense. Yet as nations become more multicultural, the intertwining of cultures leads to specific types of programmers and policy initiatives designed to respond to and manage ethnic diversity. It was in this usage that 'multiculturalism' first gained currency after it was recommended in the 1965 Canadian Report on Bilingualism and Biculturalism.

Future Scope of Massive Open Online Courses for Learning: A Way Ahead

HARSHABEN J. PATEL
Research Scholar, Center of Education, Children's University, Gandhinagar, Gujarat

Abstract:
Digital learning came up with the assurance of novelty and collaboration and their recent recruit; the Massive Open Online Courses have been keeping everyone on toes. However, the MOOC movement still has a long way to go, specially the Indian Education System .Higher Education being the focus of Recent MOOCs there comes out a need for inclusion of certain elements to ensure proper strengthening of learning environment. MOOCs have been a successful phenomenon around the world in the past years but need a bit of modification in the implementation phase so that it could deliver in our system. The irregularities in the connectivity, lack of proper digital awareness and maybe a bit of indecisiveness in taking the lead. In spite of this, it cannot be ruled out that the Indian Students, who are able to get the MOOCs are shoeing a lot of promising enthusiasm in them. This paper, takes up a few issues that arose from a sample on B.Ed students, to see what could be the possibilities in this field. Keeping in mind, the general facilities provided in average Indian institutions, MOOCs could be made more effective. Also it discusses the perspectives of students and educators with major emphasis on optimum level of learning feasibility

Key Words:- MOOC, Learning, Educators, Students

1. Introduction

Globalization has put countries in competitive and collaborative mode. Underdeveloped nations are in catch-up phase, developing nations are in competitive phase and the advanced nations are in commanding phase with respect to certain technologies. Innovation — Technological, Business and Education — is imperative for sustainable socio-economic development. Education innovation is basis for technological and business innovation. With the advent of Information and Communication Technologies (ICT), curricula, mode of instruction and teaching — learning methods are undergoing major revision.WWW has begun to evolve into a more cooperative and easily publishable environment, educators are exploring how this phenomenon can be harnessed to impact student learning and achievement. Teachers are beginning to experiment with more interactive, collaborative web-based applications.

Innovation-centric education radar is presented that relates four key dimensions: Offerings (What), Beneficiaries (WHO), Processes (How), and Presence (Where). Innovation needs to be fostered among students and teachers during Teaching–Learning (T-L) processes. MOOC (massive open online course) is a disruptive innovation and a current buzzword in higher education. The discussion of MOOCs is disparate, fragmented, and distributed among different outlets. Systematic, extensively published research on MOOCs is unavailable. This paper indicates while MOOCs have benefitted learners, providers, and faculty who develop and teach MOOCs, challenges still exist, such as questionable course quality, high dropout rate, unavailable course credits, ineffective assessments, complex copy-right, and limited hardware. Future research should explore the position of MOOCs and how it can be sustained. In an age of global competition, information glut and rapid technological changes require learners to become informed on how to retrieve, organize, and evaluate information, how to construct knowledge, and how to develop the ability to work in teams

(Mioduser, Nachmias, & Forkush-Baruch, 2008; Schrire & Levy, 2012). Due to the advance of information communication technologies (ICTs), the quality of online delivery platforms has improved in recent years. Online activities closely related to social media, such as discussions, blogs, and video lectures, can be easily embedded in online learning. As an extension of existing online learning approaches, MOOCs is a model to deliver learning content of a course online to anyone who wants to take it. By taking advantage of various web-based technologies, including video presentations, computer-based assessments, and online communication forums, MOOCs allows a large number of learners to access course content, formative and summative assessments, and supports from their fellow learners (Balfour, 2013). It is “a dynamic learning model that offers collaborative and social engagement opportunities for learners to construct knowledge”. MOOCs is self-organizing, connected, and open. It has embedded social media affordances, such as perpetual connectivity, asynchronous interaction, unforeseen collaborations, and emerging learning opportunities. This is a type of asynchronous online learning, which can involve a large number of learners and flexibility for different levels of learners. What makes it unique is that it is free and open to anyone who has Internet access. The creators believed a free course could bring the best education in the world to the most remote corners of the planet, help people in their careers, and expand intellectual and personal networks. MOOCs represent an emerging methodology of online teaching and an important development in open education.

In 2001, the world saw an unexpected step from one of the leading talent houses, MIT in the form of MIT OCW (Open Course Ware) coming into the big picture. Many predicted this is a step that would result in declination of the quality of the content from the institute, but to everyone’s astonishment it came out to be the biggest master of open learning. This was perhaps the first step towards the present form of Digital Learning.

Now we stand here 15 years later and could feel the changes, the digital learning has brought in our lives. All you need is a single click to access the courses from the premier universities all over the world. From OCW to OER, and to MOOCs, all these initiatives are the upgrades in the main system of digital learning with the aim of bringing the following:
(1)Openness
(2)Collaboration
(3)Authenticity of content
(4)Efficiency in teaching learning

2. Why MOOCs?
A question that might arise is why we should be so interested in them. It resembles the usual online courses that we have seen in past but the MOOCs reaches out to the masses easily , that we could have seen in OCW , but gain it gives a formalistic and practical touch to delivering the content. It’s like having your faculty laying out the entire plans for yours studies well in advance for the whole course with specific dates and deadlines, so that you could work out on the dates. Also the teaching faculty puts up the do’s and don’ts so you are under the feeling of a typical classroom that takes place in your laptop, desktop or even smart phones .Missing out the discussions part, oh then we have the discussions forums that we get at the MOOCs in the form of 24x7 assistance from the fellow students, Teaching Assistants (TA’s) and the Faculty itself.

Often people confuse the digital education with ICT, using interactive boards and stuff, but this far more than that. In the present discussion we will find out the lessons that came out, both from that of the student’s point of view and from the teachers too. A study was conducted by the researcher on 60 students of B.Ed course to find out the impact it would have on their achievement. The qualitative aspects of the results and experiences are discussed here.

3. Facts and Lessons

Although the MOOC group performed very well in the academic achievement test but this could be a very short lived victory. The major problems /challenges faced by both the ends-students and teachers, call upon our immediate attention.

4. Students

(1)**Online connectivity** Well the MOOCs are provided or taken online everywhere but a lot of problems were faced by the researcher to get most of the students online for even registering for the course. The platform used for delivering the MOOC was helpful in this context as the users were provided with the ability to register via social networking sites. For the rest of students, a blended version of the MOOCs was used by providing the video lectures and the transcripts of the lesson in hard copy.

(2)**Out of box content** The biggest applauds that the MOOCs got for was the content that they got in the MOOCs. It was nothing new they saw but the way the entire course was built on videos, graphics and the interviews gave them an opportunity to see things from a new perspective.

(3)**Student satisfaction** This was perhaps a better experience for them. The only thing being the autonomy over the study timings that they had. Although this is the essence of the online courses but perhaps a newer experience for them. This is maybe a new window for the distance education and private students.

5. Educators

(1)**Uniformity of content** As educators, the biggest challenge is to have a stable syllabus and learning environment for the students. as the MOOCs would be catering to the students globally or nationally in this context , it must be having an element of "opportunity for all " , so that everyone could feel at ease , no matter what institute, university he went to.

(2)**Language barrier** Language has always been a topic of debate and in our context, the students from the regional areas faced a little difficulty s the only option available was Hindi or English. We expect the Indian players come into play and put some regional languages option so that everybody could be benefitted.

(3)**Technological interface** Most of the faculties that usually give out the MOOCs have some exposure to the technological aspects ,considering the level of ICT literacy and the atmosphere among educators in India , the interface of the MOOCs is very well balanced and is quite similar to the web based social networking pattern that we usually encounter. This accounts for more efficient interaction and hence better educator-technology relations.

(4)**Assessing the students** One of the major areas of concern is the assessing the students progress. Usually the traditional classroom program would seem to be more effective than the MOOCs, owing to the latter's inability to evaluate descriptive type questions. The MOOCs are usually made up with objective type questions that really put the authenticity of evaluation and the student's hard work at risk.

The approach that could be used in this regard is that we can have the students upload the answer in forms of text files and then send it to the respective teaching assistants (TA's) or the faculties concerned. One of the recent approaches that the present MOOCs are using is that of the collaborative assessment. Every individual attending MOOCs is required to provide feedback of his 5 peers at least. An individual is awarded the average grade point. The sort of assessment could prove out to be beneficial if one intends to create a near ideal classroom environment like that of the normal classes.

6. What's Next?

A tough, but inevitable question. MOOCs are about 6-7 years old but India is yet to acknowledge it fully. Other fact that could be surprising is that a huge share of students are seen in MOOCs on COURSERA , UDACITY , EDX but the Indian platforms or the MOOCs by us are not that much

in number. Our MHRD has launched the SWAYAM platform and some of the institutions are providing the MOOCs but still have a long way to go.
Keeping in mind the above discussion, we could have the following ideas in our future endeavors:
1.At higher education level, the institutions should team up and prepare a common course of say 1-2 months duration as a pilot project. The commonness would cut out the hesitation among the students coming from different syllabus, areas and even streams.
2.The major role is played by the educators in the success of MOOCs. We need to devise a proper training method for the same, not designed as "do it and forget it ". Rather a new approach

"DIPPER" (DO, IMPLEMENT, PROMOTE, PASS, ENRICH, RECREATE).
3.Regional institutes of education have been the hallmark of authenticity in setting up the environment of ideal teaching learning by the courses. The B.Sc B.Ed, B.A B.Ed, M.Ed and B.Ed courses prepare the future of tomorrow's classrooms. An initiative from this family in the form common MOOCs for the students could be a welcome change in the student teacher training environment.
4.MOOCs , up to now only seen as a viable teaching option for higher education but could be taken up to a whole new level by introducing them in schools. This might sound a bit strange but imagine a classroom with the students revising a particular topic by attending a 15 min lesson every week. It would be like basing our MOOCs on syllabus books.
5.The present assessment system in schools includes SA's, FA's. For the assessment purpose , the MOOCs could work out to be a fine tool as all it needs a "click and tick" and the result could be analyzed easily, making it more easy and accurate as compared to individually assessing every performance.

In the end, the MOOCs may not have several aspects of traditional teaching that could make them the ultimate teaching tool but could not be declined an opportunity to be the face of openness and collaboration in education. In the age of technological adventures, we must be brave enough to try out a new weapon, a weapon capable of changing the lives of masses, capable of transforming their dreams. With the advent of new generation of students of students in the classroom, it is required that the education system upgrades itself with the demands and does not become obsolete.

References

1. Balfour, S. P. (2013). Assessing writing in MOOCs: Automated essay scoring and calibrated peer review. Research & Practice in Assessment, 8, 40-48.
2. Bali, M. 5 reasons teachers should dip into MOOCs for professional development. MOOC News & Reviews. July 12 , 2013
3. Daphne Koller, "Top College Courses, for Free?" September 23, 2012.
4. Jeb Bush, "No dorm, gym or debt: Online classes could partly solve the financial crisis of higher education." Grand Rapid Press. December 8, 2012.
5. John V. Lombardi, "MOOCs and the Future of the University." Inside Higher Ed. November 12, 2012
6. John V. Lombardi, "The Next Big Thing." Inside Higher Ed. July 23, 2012.
7. Kris Olds, "Memo to Trustees re: Thomas Friedman's 'Revolution Hits the Universities.'" Inside Higher Ed. January 27, 2013.
8. Mioduser, D., Nachmias, R., & Forkush-Baruch, A. (2008). New literacies for the knowledge society. In J. Voogt & G. A. Knezek (Eds.), International handbook of information technology in primacy and secondary education (pp.23-42). New York; London: Springer.
9. Schrire, S., & Levy, D. (2012). Troubleshooting MOOCs: The case of massive open online course at a college of education. In Proceedings of the World Conference on Educational Multimedia, Hypermedia and Telecommunications (pp. 761– 766).
10. Steve Kolowich, "Riding the MOOC Wave." Inside Higher Ed. August 17, 2012.

ઓશોની દ્રષ્ટિએ બાલ્યાવસ્થાનું શિક્ષણ

વર્ષા જીવાભાઈ પરમાર (મુખ્ય શિક્ષક)
પ્રાથમિક શાળા, હળદરી, તા. આંકલાવ, જિ. આણંદ.

ઓશો રજનીશ (સ્વામીજી)નો જન્મ ૧૦ જાન્યુઆરી ૧૯૫૨માં મધુબની જિલ્લો બિહારમાં થયો હતો. તેમણે પોતાનું શિક્ષણ બિહારમાં પૂર્ણ કર્યું હતુ. ૭ ઓકટોબર, ૧૯૭૩ માં માઉન્ટ આબુ રાજસ્થાનમાં તેઓએ દિક્ષા લીધી હતી. તેઓ ત્રિદિવસીય, પાંચ દિવસીય, દસ દિવસીય ધ્યાન શિબિરોનું આયોજન કરતાં હતા. સ્વામીજી એ ઉદ્યોગપતિઓ, કર્મચારીઓ, ચિકિત્સકો, વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો માટે અનેક વર્કશોપનું પણ સંચાલન કર્યું હતું. તેમના બાલ્યાવસ્થાના શિક્ષણ અંગેના દ્રષ્ટિકોણને અહીં રજૂ કરવામાં આવેલ છે.

સામાન્ય રીતે શિક્ષણ શબ્દનો ઉપયોગ તેના વાસ્તવિક અર્થ સમજ્યા વગર જ કરવામાં આવે છે. ઓશોના મતે શિક્ષણ શબ્દનો અર્થ ભણેલ-ગણેલ હોવું એ નથી શાસ્ત્રીય બનવું એ નથી પરંતુ તેથી પણ ઊંડો અર્થ થાય છે શિક્ષણ એટલે "જે આપણી અંદર છુપાયેલું છે તેને બહાર કાઢવું", "સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે" અર્થાત શિક્ષણ એ કે જે મુક્ત કરે. શિક્ષણ બાબતે ઓશોનો દ્રષ્ટિકોણ શાળા, કોલેજ સુધી સિમિત નથી પરંતુ એ તો જન્મથી પણ પહેલા અને મૃત્યું સુધી જાય છે અર્થાત ગર્ભમાં આવવાથી લઈને મૃત્યુંની અંતિમ ક્ષણો સુધી. ઓશો એ શિક્ષણમાં ક્રાંતિકારી વિચારો આપ્યાં છે. ઓશો એ સંસારની વાસ્તવિકતા જે સત્ય છે તેના તરફ અંગૂલિ નિર્દેશ કર્યો છે. તેમની વિચારધારાને આજે સમાજમાં સ્વીકારવામાં આવી છે પરંતુ સંપૂર્ણપણે તેમના વિચારોને સ્વીકારવા તૈયાર નથી. સ્વસ્થ સમાજના નિર્માણ માટે ઓશોના વિચારોની તાતી જરૂર લાગે છે.

આજના યુગમાં કોઈપણ સમાજનો પાયો શિક્ષણ છે. શિક્ષણ આપનાર શિક્ષક કેવો હોવો જોઈએ તે તેની વિચારધારા કેવી છે તેના પર આધાર રાખે છે. ઓશોના વિચારો આધ્યાત્મિક જ નહિ પણ વૈજ્ઞાનિક પણ છે. તેમના મતાનુસાર શિક્ષણ ધ્યાનની પ્રક્રિયા છે. એકાગ્રતા વિના શિક્ષણ મેળવી શકાતું નથી. ઓશો જણાવે છે કે જીવનનો અર્થ માત્ર ખાવું, પીવું અને મોજમસ્તી નથી પણ "શોધવું" એવો છે. તેઓ જીવનને સમગ્રતામાં જોવાની અને જીવવાની વાત કરે છે. જીવન એ માત્ર શોધયાત્રા છે જેનો કોઈ પ્રારંભ નથી કે નથી કોઈ અંત. શિક્ષણ અંગે તેમના વિચારો અતિ આધુનિક છે. આપણે જોઈએ છીએ કે આજે હરિફાઈની દુનિયામાં શિક્ષણ હ્રદયકેન્દ્રી નહી પણ મગજકેન્દ્રી બની ગયું છે. વાલીઓ પોતાના બાળકોને ડૉકટર, એન્જિનિયર, પાયલોટ, વૈજ્ઞાનિક બનાવવા તેઓની ઈચ્છા, રસ, રુચિની કોઈ દરકાર કરતા નથી. જો તમે બાળકને વાસ્તવમાં પ્રેમ કરો છો તો તમે પોતાના વિચારો

તેના પર નહી થોપો. પ્રેમ એ વિચાર નથી થોપતો કે ન કોઈ સિધ્ધાંત. આજનું શિક્ષણ વ્યક્તિ વ્યક્તિ વચ્ચેની દિવાલ વિસ્તારે છે. જનરેશન ગેપ દિન પ્રતિદિન વધતી જાય છે. તેથી હવે કુટુંબમાં હુંફ ભર્યા સબંધો રહ્યા નથી.

બાળકોનો આદર કરો, તેને નિડર બનાવો. તેમને તમારા આદર માટે આગ્રહ ના રાખો. પોતાનો વ્યવહાર બદલો પછી જુઓ તેનાથી બાળકોમાં કેવું પરિવર્તન આવે છે. તે તમોને વધારે ગંભીરતાથી સાંભળશે. તમે તેના પર કોઈ રીતે કાંઈ થોપશો નહિ. પેમ અને આદર તેમને સમજદાર બનાવવા મદદ કરી શકે છે. આપણે બાળકોને ગંભીરતાથી શીખવીએ છીએ. ગંભીરતાની પ્રશંસા કરવામાં આવે છે. સાચુ તો એ છે કે એ ગંભીરતા એ એક રોગ છે. તેની નિંદા થવી જોઈએ. દરેક બાળક એ હાસ્યવૃત્તિ સાથે જન્મે છે પરંતુ આપણે તેનો નાશ કરીએ છીએ. આપને તેનો સ્વીકાર કરતા નથી. આપણને ભય છે કે જો તે વધારે થઈ ગયું તો સમાજ માટે વધારે ઘાતક નિવડશે ત્યારે તે અનેક વાતોનો વિદ્રોહ કરશે કારણ કે, હાસ્યવૃત્તિ એ બુધ્ધિમતાનું આવશ્યક અંગ છે. હાસ્ય વગરનો માણસ એક ફૂલ વગરના વૃક્ષ જેવો છે પરંતુ સમાજને ગંભીર લોકો જોઈએ છીએ. રાષ્ટ્રપતિ, પ્રધાનમંત્રી, કુલપતિ, કમિશ્નર, કલેક્ટર વગેરે તમામ અહીયાં ગંભીર છે. જો હાસ્યવૃત્તિ વિકસિત થઈ ગઈ તો તે મનુષ્ય થઈ જશે, જ્યારે તેની પાસેથી મશીન થવાની આશા રાખવામાં આવે છે.

બાળકની તુલના ન કરો. તુલના એ એક રોગ છે. આપણ ને બાળપણથી જ તુલના કરવાનું શીખવાડયું છે. માતા-પિતા જ પોતાના બાળકની તુલના બીજા બાળકો સાથે કરે છે. શિક્ષક પણ વિદ્યાર્થીઓની તુલના કરે છે. આ એક ભયંકર બિમારી છે. આ કેન્સરની જેમ આત્માને ફોલી ખાય છે કારણ કે, દરેક વ્યક્તિ અદ્વિતીય છે. તેથી તુલના સંભવ જ નથી. તમારા જેવો વ્યક્તિ કોઈ થયો નથી અને ભવિષ્યમાં કોઈ થશે નહિ. તમે ખરેખર અદ્વિતીય છો આ તો તમારો વિશેષ અધિકાર છે.

જો તમે પોતાના બાળકોને પ્રેમ કરો છો તો તમે પોતાની માનસિક્તાથી તેમને દૂર રાખો. તેને સમજદાર બનવામાં મદદરૂપ થાવો. અજ્ઞાત યાત્રાઓ પર જવામાં તેને મદદ કરો પણ તમાર વિચારો ન આપો. તેને પોતાનો માર્ગ અને મંઝિલ પસંદ કરવા દો. દરેક મા-બાપ પોતાના બાળકને પોતાની કાર્બનકોપી બનાવવા માટે મારી રહ્યા છે. જ્યારે બાળકમાં પોતાના વાસ્તવિક ચહેરાને પ્રાપ્ત કરવાની પૂરી સંભાવના છે અને એ વાસ્તવિક ચહેરામાં જ સૌંદર્ય છે, અજ્ઞાતની ઝલક છે, એક આભા છે, તેને પોતાની રીતે ખીલવા દો.

તમારે તમારા બાળકોને કેટલીક ક્ષણો એકાંતની આપવી જોઈએ જે તેના વિકાસ માટે જરૂરી છે. બાળકને એકાંતની જરૂર હોય છે, વધારેમાં વધારે એકાંતની જેથી કરીને તે પોતના વ્યક્તિત્વનો બેરોકટોક વિકાસ કરી શકે પરંતુ માતા-પિતા નિરંતર બાળકના પડછાયાની જેમ સાથેને સાથે રહી નિરંતર પૂછ્યા કરે છે. તે શું કરી રહ્યો છે? શું વિચારે છે? વગેરે. બાળકને તેના વિકાસ માટે

અવકાશની જરૂર છે. બાળક પોતાની રીતે કંઈ પણ કરે અથવા ન કરે તેની છૂટ હોવી જોઈએ પણ વાલીઓએ એટલા સતર્ક રહેવું જોઈએ કે તે પોતાનું અથવા બીજાનું કોઈ નુકશાન ન કરે બસ એનાથી વધારે ખલેલ પહોંચાડવી એ ખરાબ બાબત છે. બાળકોને સત્ય જાણવાની આકાંક્ષા આપવી જોઈએ પરંતુ બાળકને તે માટે સત્યનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ નહિ પરંતુ તે સત્યની શોધ કઈ રીતે કરે? તેનું શિક્ષણ આપવું. પ્રશ્ન પૂછવાનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ. સાહસિક કાર્યનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ. બાળકને એકાંત જોઈએ કારણ કે જે પણ સુંદર છે તે એકાંતમાં જ વિકાસ પામે છે. તે જીવનના મૂળભૂત નિયમોમાંથી એક છે. મૂળ જમીનની નીચે જ વિકાસ પામે છે, જો તેને જમીનની બહાર કાઢી નાખો તો તે મરી જશે તેને એકાંત જોઈએ એમ બાળક માતાનાં ગર્ભમાં અંધકારમાં, એકાંતમાં નવ માસ સુધી વિકાસ પામે છે. વયસ્કને એકાંતની આવશ્યકતા નથી કારણ કે તેનો વિકાસ થઈ ચૂક્યો છે પરંતુ બાળકને એકાંત જરૂરી છે.

બાળક તમારાથી જન્મયો છે પરંતુ બાળક તમારી સંપત્તિ નથી તેને પ્રેમ આપો પણ તેના પર અધિકાર ન કરો. જેવો માતા-પિતા પોતાના બાળક પર એકાધિકારનો પ્રારંભ કરે છે તેવું જ તેનું જીવન સમાપ્ત થઈ જાય છે. બાળક એક કેદી બની જાય છે. તમે તેના વ્યક્તિત્વનો નાશ કરી રહ્યા છો. તમે તેને એક વસ્તુ બનાવી રહ્યા છો. કારણ કે એક વસ્તુ પર જ અધિકાર કરી શકાય માટે બાળક પર ક્યારેય અધિકાર જમાવવનો પ્રયત્ન વાલી તરીકે કરવો જોઈએ નહિ. બાળકની સાથે આદરપૂર્વક વ્યવહાર કરો જ્યારે તમે બાળકને સન્માન આપો છો ત્યારે તેના પર કાંઈ થોપતા નથી તેને સ્વતંત્રતા આપો છો. તમે તેને સંસારની શોધ માટે વધારેમાં વધારે સામર્થ્યવાન થવામાં સહયોગ કરો પરંતુ તમે ક્યારેય તેને નિર્ધારિત દિશાઓનો નિર્દેશ ના કરો. બાળકને રમવા દો એને ખિલવા દો. જો બાળક ઝાડ પર ચઢી રહ્યું છે તો તમે એકદમ ભયભીત થઈ જાઓ છો તે નીચે પડી જશે. તેનો પગ તૂટી જશે તેથી તમે બાળકને રોકી દો છો. જો તમે વૃક્ષ પર ચઢવાના આનંદને જાણો છો તો તમે તેને ઝાડ પર ચઢવામાં મદદ કરશો પણ તેને રોકશો નહિ. તમે તેને સાચી રીતે ચઢવાનું શીખવશો. બાળક વરસાદમાં પલળવાનું ઈચ્છે છે ઝાડ પાસે રમવાનું ચાહે છે. ગલીઓમાં નાચવું, દોડવું ગમે છે ત્યારે તેને બહુ આનંદ દાયક લાગે છે તેને રોકો નહિ. જો તમે તેના આનંદમાં રુકાવટ નાંખો છો તો તમે તેના જીવનને બાધિત કરી રહ્યા છો. તમે હિંસક બની રહ્યા છો.

માતા-પિતા આજ્ઞાકારી બાળકોને વધારે પસંદ કરે છે પરંતુ યાદ રાખો આજ્ઞાકારી બાળક હંમેશા મૂર્ખ હોય છે. એક વિદ્રોહી બાળક બુધ્ધિમાન હોય છે પણ તેનો કોઈ આદર કરતું નથી તેની હંમેશા નિંદા કરવામાં આવે છે. દરેક બાળક અનંત સંભાવનાઓ લઈને જન્મે છે અને જો તેના મૂળ વ્યક્તિત્વને વિકસિત કરવામાં કોઈ પણ પ્રકારની રોકટોક વિના સહાયતા કરવામાં આવે તો દુનિયા સુંદર બનશે. બુધ્ધિશાળી લોકો બહુ ઓછા મળે છે એટલા માટે નહિ કે તે પેદા થતા નથી પરંતુ બાળકને સમાજના કંડીશનીંગથી બચવું અતિ કઠિન છે ક્યારેક જ કોઈ બાળક છૂટી શકે છે. દરેક બાળક માતા-પિતા, સમાજ દ્વારા, શિક્ષકો દ્વારા, તમામ પ્રકારના નિહિત સ્વાર્થી લોકો દ્વારા કંડીશન કરવામાં આવે છે. તેને

એક વિશેષ પ્રકારની વિચારધારા પકડાવી દેવામાં આવે છે, જ્યારે કોઈ વ્યક્તિને તેની ઈચ્છા વિરુધ્ધ તેને બાધીત કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેમે એને અપંગ બનાવી રહ્યા છો. તમે તેની બુધ્ધિમતાનો નાશ કરી રહ્યા છો, તમે તેને પસંદગીનો અવકાશ નથી આપતા તમે એને પોતાની બુધ્ધિ પ્રમાણે કામ કરવાનો અવસર આપતા નથી તે એક યંત્રની રીતે કાર્ય કર્યા કરે છે.

આમ, ઓશોના મત મુજબ બાળક ભગવાનનો એક ચહેરો છે. દરેક બાળક અદ્વિતીય છે તેને પ્રેમ આપો, સન્માન આપો. તમારી મહત્વકાંક્ષા તેના પર ના થોપો તેને રમવા દો, તેને આજ્ઞાકારી બનાવો નહી. તેને તમારી નકારાત્મક ના આપો તેને સ્વતંત્રતા આપો. સંસારની શોધ જાતે કરવા દો. બાળક તમારા માટે ઈશ્વરનો આશિર્વાદ છે. તમે બાળકને પ્રેમ કરો કારણ કે બાળક એ જીવન છે જે અજ્ઞાતમાંથી આવેલો એક અતિથિ જે તમારા ઘરમાં રોકાયો છે.

CBCS and Teacher Educators

ગીતાબેન ડી. દવે
લેકચરર, સરસ્વતી શિક્ષણ મહાવિદ્યાલય, ઉંઝા

સારાંશ

પરિવર્તન એ સતત ચાલતી પ્રક્રિયા છે. દરેક ક્ષેત્રોમાં પરિવર્તન આવતા રહે છે. શિક્ષણ પણ એક એવું પરિવર્તન પામતું ક્ષેત્ર છે. યુ.જી.સી. પણ આગ્રહ રાખે છે કે ચોઈસ બેઝ ક્રેડીટ સિસ્ટમ, સેમેસ્ટર પદ્ધતિ, સતત મૂલ્યાંકન અને ગ્રેડીંગ સિસ્ટમ શરૂ કરો. ભારતની મોટાભાગની યુનિવર્સિટીઓએ અનુસ્નાતક કક્ષાએ સેમેસ્ટર સિસ્ટમ અને ચોઈસ બેઝ ક્રેડીટ સિસ્ટમનો અમલ કરવા નવા અભ્યાસક્રમોની રચના કરેલ છે.

પ્રસ્તુત સંશોધનનો હેતુ અત્યારે CBCS થી થતા કેવળ લાભ જાણવાનો હતો. આ માટે માહિતી એકત્રીકરણ માટે અભિપ્રાયાવલિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. જેમાં મહેસાણા જિલ્લામાં આવેલી એસ.એન.ડી.ટી. યુનિ. સંલગ્ન બી.એડ્. કોલેજોના અધ્યાપકો અને આચાર્યોના અભિપ્રાય માંગવામાં આવ્યા હતા. અભિપ્રાય માટે નીચેના મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં રાખી વિધાનોની રચના કરવામાં આવી હતી.

૧.આયોજન વિષયક
૨.સૈદ્ધાંતિક અભ્યાસક્રમ
૩.પ્રેકટીકલ અભ્યાસક્રમ
૪.અધ્યાપકોને થતા લાભો
૫.વિદ્યાર્થીઓને થતા લાભો

ઉપરોકત મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં લઈ અભિપ્રાયવલિની રચના કરી હાથવગા નમૂના પદ્ધતિ દ્વારા ૩૦ અધ્યાપકોના અભિપ્રાયો જાણવામાં આવ્યા હતા. અને તારણો મેળવવામાં આવેલ હતા.

૧.પ્રસ્તાવના :

પરિવર્તન સંસારનો નિયમ છે. પરિવર્તન એટલે ક્રાંતિ. આજના આધુનિક યુગમાં દરેક ક્ષેત્રે પ્રગતિ માટે ઉમદા પરિવર્તન જરૂરી છે. દેશની સદ્ધરતા તેના ભાવિ નાગરિકો પર છે. ભવિષ્યમાં સારા નાગરિકો પ્રાપ્ત કરવા માટે શિક્ષણ એ અસરકારક પરિબળ છે. આજે વિશ્વ વૈશ્વિકરણ, ઔદ્યોગિકરણ અને તકનીકીકરણ દ્વારા ઉત્તરોત્તર ગ્લોબલ અને ડીઝીટલ બની રહ્યું છે. તેવા સમયે આપણે વિચારવાનું છે કે આજે આપણે ક્યાં છીએ. જુદા જુદા વિસ્તારોમાં શિક્ષણની પરિસ્થિતિ શું છે ? આ બધા જ પ્રશ્નોનો એક જ જવાબ મળે અને તે છે આપણા શિક્ષણ ક્ષેત્રે નવજાગૃતિનો, નવવિચારનો અને ફળદાયી પ્રગતિનો. આથી આપણે વિચારવું જોઈએ કે શિક્ષણમાં પણ નવોચાર આવે અને શિક્ષણ સહેતુક, પરિણામલક્ષી, નક્કર અને નવા અભ્યાસક્રમોની વિચારણા થાય, આયોજન થાય, અમલીકરણ થાય.

ભારતમાં અન્ય રાજ્યોની યુનિવર્સિટીઓમાં સેમેસ્ટર પદ્ધતિ અને પસંદગીયુક્ત ક્રેડીટ સિસ્ટમ યુ.જી.સી.ના ગાયડન્સ પ્રમાણે અસ્તિત્વમાં આવેલ છે. છેલ્લા એક વર્ષથી અનુસ્નાતક કક્ષાએ સેમિસ્ટર પદ્ધતિ દાખલ કરેલ છે. ગુજરાતમાં આવેલી અનેક યુનિવર્સિટીઓમાં પણ આ વિચારણા ચાલી રહી છે. આ

પસંદગી યુક્ત ક્રેડીટ સિસ્ટમ દ્વારા કેવા લાભો રહેલા છે તે જાણવા માટે એસ.એન.ડી.ટી. યુનિ. સંલગ્ન મહેસાણા જિલ્લામાં આવેલી બી.એડ્. કોલેજોના અધ્યાપકો, આચાર્યો પાસેથી અભિપ્રાયો માંગવાનો પ્રયાસ થયો છે.

૨. હેતુઓ

૧.CBCS ના લાભ જાણવા.
૨.CBCS થી આયોજન, અભ્યાસમાં થતા લાભ જાણવા.
૩.CBCS થી શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓને થતા લાભ જાણવા.
૪.CBCS ના અભ્યાસના તારણો પરથી શૈક્ષણિક વિકાસ માટેના ઉપાયો શોધવા.

૩.વ્યાપવિશ્વ

મહેસાણા જિલ્લામાં આવેલી એસ.એન.ડી.ટી. યુનિ. સંલગ્ન બી.એડ્. કોલેજોને વ્યાપવિશ્વ તરીકે પસંદ કરેલ છે.

૪.નમૂના પસંદગી

મહેસાણા જિલ્લામાં આવેલી એસ.એન.ડી.ટી. યુનિ. સંલગ્ન બી.એડ્. કોલેજોના આચાર્યો અને અધ્યાપકો.

૫.અભ્યાસ હેઠળના ચલોની પસંદગી

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં કુલ પાંચ ચલોના સંદર્ભમાં અધ્યાપકોના પ્રતિભાવો જાણવામાં આવ્યા છે. આ ચલો અત્રે દર્શાવ્યા પ્રમાણે લેવામાં આવ્યા હતા.
૧.આયોજન વિષયાંક૨.સૈદ્ધાંતિક અભ્યાસક્રમ
૩.પ્રેક્ટીકલ અભ્યાસક્રમ૪.અધ્યાપકોને થતા લાભ
૫.વિદ્યાર્થી પક્ષે થતા લાભ

૬.ઉપકરણ

સ્વરચિત ત્રિ-બિંદુ અભિપ્રાયાવલીની રચના કરવામાં આવેલ છે.

૭.મર્યાદાઓ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં મહેસાણા જિલ્લાની એસ.એન.ડી.ટી. યુનિ. સંલગ્ન બી.એડ્. કોલેજોના શૈક્ષણિક સ્ટાફનો જ CBCS થી થતા લાભ માટેના જ અભિપ્રાયો જાણવામાં આવેલ છે.

૮.પદ્ધતિ

આ સંશોધન સર્વેક્ષણ પદ્ધતિથી કરવામાં આવેલ છે.

૯.માહિતીનું એકત્રીકરણ, વર્ગીકરણ અને પૃથક્કરણ

માહિતી એકત્રીકરણ માટે અભિપ્રાયાવલી ભરાવવામાં આવી. મેળવેલ પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી મુકી તારણો મેળવવામાં આવેલ છે.

સારણી-૧ CBCS થી આયોજનમાં થતા લાભોની ટકાવારી

અ.નં.	વિધાન	સંમત	તટસ્થ	અસંમત
૧	CBCS થી આયોજન ચોક્કસાઈ પૂર્વક થઈ શકે છે.	૮૦.૦૦%	૬૬.૬૬%	૧૩.૩૩%
૨	૧૮૦ દિવસ (વર્કીંગ ડે) ને ક્રેડીટ પ્રમાણે સરળતાથી તાસમાં ગોઠવી શકાય છે.	૭૦.૦૦%	૧૬.૬૬%	૧૩.૩૩%
૩	સૈદ્ધાંતિક અને પ્રેક્ટીસ અભ્યાસક્રમના આયોજનમાં ક્રેડીટ પ્રમાણે યોગ્ય ભાર મૂકી શકાય છે.	૭૦.૦૦%	૧૬.૬૬%	૧૩.૩૩%

સારણી-૧ પરથી કહી શકાય કે ૮૦% અધ્યાપકો C.B.C.S. થી આયોજન ચોક્કસાઈ પૂર્વક થઈ શકે છે એવો મત ધરાવે છે. ૧૮૦ વર્કીંગ ડે ને ક્રેડીટ પ્રમાણે સરળતાથી તાસમાં ગોઠવી શકાય અને સૈદ્ધાંતિક અને પ્રેક્ટીકલ અભ્યાસક્રમના આયોજનમાં ક્રેડીટ પ્રમાણે યોગ્ય ભાર મૂકી શકાય આ વિધાન સાથે ૭૦% અધ્યાપકો સંમત છે.

સારણી-૨ સૈદ્ધાંતિક અભ્યાસક્રમના સંદર્ભમાં થતા લાભોની ટકાવારી

અ.નં.	વિધાન	સંમત	તટસ્થ	અસંમત
૧	CBCS થી સૈદ્ધાંતિક અભ્યાસક્રમ સંપૂર્ણ, નિયત સમયમાં અને આયોજન બદ્ધ પૂર્ણ કરાવી શકાય છે.	૮૬.૬૬%	૬.૬૬%	૬.૬૬%
૨	CBCS થી દરેક વિષયના યુનિટને સબયુનિટને ક્રેડીટ પ્રમાણે સરખો ન્યાય આપી શકાય છે.	૯૩.૦૦%	૬.૬૬%	---
૩	CBCS થી દરેક એકમનો યોગ્ય ગ્રેડ આપી શકાય છે.	૮૬.૬૬%	૬.૬૬%	૬.૬૬%

સારણી-૨ જોતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે,

૧.CBCS થી સૈદ્ધાંતિક અભ્યાસક્રમ સંપૂર્ણ, નિયત સમયમાં અને આયોજન બદ્ધ પૂર્ણ કરાવી શકાય છે. એવું ૮૬.૬૬% અધ્યાપકો માને છે.

૨.૯૩% અધ્યાપકો CBCS થી દરેક વિષયના યુનિટને સબયુનિટને ક્રેડીટ પ્રમાણે સરખો ન્યાય આપી શકાય છે. અને CBCS થી દરેક એકમનો યોગ્ય ગ્રેડ આપી શકાય છે. એવું ૮૬.૬૬% અધ્યાપકો માને છે.

સારણી-૩ પ્રેક્ટીકલ અભ્યાસક્રમના સંદર્ભમાં થતા લાભોની ટકાવારી

અ.નં.	વિધાન	સંમત	તટસ્થ	અસંમત
૧	ટ્યુટોરીયલ, પ્રોજેક્ટ, સેમિનાર, બ્લોક ટીચીંગ વગેરેને ક્રેડીટ પ્રમાણે તાસ આયોજન થાય છે.	૮૦.૦૦%	૬.૬૬%	૧૩.૩૩%
૨	પ્રેક્ટીકલ કાર્ય ચોક્કસાઈથી ફરજિયાત કરાવી શકાય છે.	૭૦.૦૦%	૨૩.૩૩%	૬.૬૬%
૩	દરેક પ્રેક્ટીકલ કાર્યને યોગ્ય ગ્રેડ આપી શકાય છે.	૮૦.૦૦%	૬.૬૬%	૧૩.૩૩%

સારણી-૩ પરથી સ્પષ્ટ કહી શકાય કે ટ્યુટોરીયલ, પ્રોજેક્ટ, સેમિનાર, બ્લોક ટીચીંગ વગેરેને ક્રેડીટ પ્રમાણે તાસ આયોજન થાય છે. આ વિધાન સાથે ૮૦% અધ્યાપકો સંમત છે.

પ્રેક્ટીકલ કાર્ય ચોક્કસાઈથી ફરજિયાત કરાવી શકાય છે. આ વિધાન સાથે ૭૦% અધ્યાપકો સંમત છે.
દરેક પ્રેક્ટીકલ કાર્યને યોગ્ય ગ્રેડ આપી શકાય છે. આ વિધાન સાથે ૮૦% અધ્યાપકો સંમત છે.

સારણી-૪ અધ્યાપકોને થતા લાભો અંગે ટકાવારી

અ.નં.	વિધાન	સંમત	તટસ્થ	અસંમત
૧	શિક્ષણની ગુણવત્તા જળવાઈ રહે છે.	૯૦.૦૦%	૧૦.૦૦%	--
૨	અભ્યાસક્રમ નિયત સમયમાં પૂર્ણ કરાવી શકાય છે.	૮૬.૦૦%	૬.૬૬%	૬.૬૬%
૩	કાર્ય સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે.	૮૬.૦૦%	૬.૬૬%	૬.૬૬%

સારણી-૪ પરથી કહી શકાય કે CBCS થી શિક્ષણની ગુણવત્તા જળવાઈ રહે છે. આ વિધાન સાથે ૯૦% અધ્યાપકો સંમત છે.
અભ્યાસક્રમ નિયત સમયમાં પૂર્ણ કરાવી શકાય છે અને કાર્યમાં સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે. આ વિધાન સાથે ૮૬% અધ્યાપકો સંમત છે.

સારણી-૫ વિદ્યાર્થીઓને થતા લાભો અંગેની ટકાવારી

અ.નં.	વિધાન	સંમત	તટસ્થ	અસંમત
૧	વિદ્યાર્થીઓમાં નિયમિત કામ કરવાની સ્વઅધ્યયનની ટેવનો વિકાસ થાય છે.	૮૩.૩૩%	૧૬.૬૬%	--
૨	વિદ્યાર્થીઓ ઉત્સાહ દાખવી, સતત માર્ગદર્શન માટે હાજર રહે છે.	૮૦.૦૦%	૬.૬૬%	૧૩.૩૩%
૩	વિદ્યાર્થીઓના રીઝલ્ટમાં સુધારો જોવા મળે છે.	૮૦.૦૦%	૬.૬૬%	૧૩.૩૩%

સારણી-૫ પરથી કહી શકાય કે વિદ્યાર્થીઓમાં નિયમિત કામ કરવાની સ્વ-અધ્યયનની ટેવનો વિકાસ થાય છે. એવો મત ૮૩% અધ્યાપકો આપે છે.
વિદ્યાર્થીઓ ઉત્સાહ દાખવી, સતત માર્ગદર્શન માટે હાજર રહે છે અને વિદ્યાર્થીઓના રીઝલ્ટમાં સુધારો જોવા મળે છે આ વિધાન સાથે ૮૦% અધ્યાપકો સંમત છે.

૧૦. તારણો

૧.૭૩% અધ્યાપકો સંમત છે કે CBCS થી આયોજનમાં લાભ થાય છે.
૨.૮૯% અધ્યાપકો સૈદ્ધાંતિક અભ્યાસક્રમમાં લાભ થાય છે આ વિધાન સાથે સંમત છે.
૩.પ્રેક્ટીકલ અભ્યાસક્રમમાં થતા લાભ આ વિધાન સાથે ૭૬% અધ્યાપકો સંમત છે.
૪.૮૭% અધ્યાપકો સંમત છે કે CBCS થી અધ્યાપકોને પણ લાભ થાય છે.
૫.૮૧% અધ્યાપકો સંમત છે કે CBCS વિદ્યાર્થીઓને પણ લાભદાયક છે.

૧૧.શૈક્ષણિક ફલિતાર્થ

આજની પળનો તકાદો એ છે કે શિક્ષણમાં જે અવનવું આવે છે તેને સ્વીકારવા તૈયાર રહેવું પડે છે.
-CBCS થી અભ્યાસક્રમમાં પરિવર્તન આવશે.
-રાજ્યભરમાં એક સરખું માળખુ સચવાઈ રહેશે.
-અધ્યાપકો અને વિદ્યાર્થીઓને પણ આયોજનથી માંડી સૈદ્ધાંતિક - પ્રેક્ટીકલ અભ્યાસક્રમ, પરીક્ષાઓ વગેરેમાં લાભદાયક બનશે.

-સ્થગિતતા અને અપવ્યય અટકશે.
-વિદ્યાર્થીઓને વિષયોની સંખ્યાનો બોઝ ઘટશે.
-વિદ્યાર્થીઓની હાજરી નિયમિત બનશે.

૧૨. ઉપસંહાર

U.G.C. *ના નિયમો અનુસાર સેમેસ્ટર પદ્ધતિઓ અને* **CBCS** *સતત મૂલ્યાંકન અને ગ્રેડીંગ સિસ્ટમ વગેરે સ્નાતક, અનુસ્નાતક કક્ષાએ દાખલ કરવા જોઈએ. આવનાર પેઢીને તેના દ્વારા લાભ પ્રાપ્ત થશે.*

સંદર્ભ સૂચિ

૧. -**www.gogal.com**
૨. -**www.khoj.com**
૩. -**www.educationa.world.com**
૪. *ઉચાટ, ડી.એ. (૨૦૦૬), સંશોધન દર્શન. (પ્રથમ આવૃત્તિ), રાજકોટ : પારસ પ્રકાશન.*
૫. *શાહ, દિપીકા ભદ્રેશ. શૈક્ષણિક સંશોધન. (પ્રથમ આવૃત્તિ), અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ.*